

Hoops

Пурсуной Содиқова

Тўн фасли

TOSHKENT
"O'ZBEKISTON"

2015

УЎК: 821.512.133-1

КБК 84(5Ў)6

C-73

- 935. араб,

Масъул муҳаррир
Ҳикоят Маҳмудова

42272

10 281

ISBN 978-9943-28-018-2

2014/16	Alisher Navoiy
A	2014
1302	O'zbekiston MK

© «O'ZBEKISTON» НМИУ, 2013

ТУРСУНОЙ СОДИҚОВА ИЖОДИГА БИР НАЗАР

Кўнгилдаги булоқлар...

Сизларга ўхшайки, кўришсин,
Бошимда қорларим турса-да,
Пойимда гулларнинг унишин.

Турсуной Содиқова

Кўлингиздаги китоб муаллифи — Турсуной Содиқовани бутун Ўзбекистон билади, севади, ардоқлайди: шеърларини хаяжон билан мутолаа қилади, сўзларига қаттаю кичик издихомларда жамалак сочли қизалоқлардан тортиб, нуроний отахонларгача диққат билан кулоқ тутати; радио ва телевидениедаги суҳбатларини интиқлик билан кутади; эсселари, китобларини орзуидаги бадий асарлар янглиғ берилиб ўқийди. Бу бир менгина эмас, пойтахтдан тортиб, олис қишлоқлардаги кўпдан-кўп ватандошларимизнинг ҳам фикри.

...Турсуной Содиқова 1944 йилнинг айни Наврўз бошланиши — мартада Андижон шаҳрида туғилди. Инсон дунёга келган фасл умр бўйи унинг табиатида из қолдиради, деган нақл тўғри бўлса, бу гап худди Турсуной ҳақида айтил-

гандек. Унинг суҳбатлари, юритаётган мушо-
хадалари, ёзаётган шеърлари, китоблари, феъл-
атвориға назар ташласангиз, айнан наҳорий
тиниқлигу баҳорий илиқликни хис этасиз,
туйғуларнинг гул очиб, янада порлоқлик сари
отланаётганини туясиз.

Шўх-шаън болалиги Тошкентда ўтди. 1961
йилда пойтахтдаги ўрта мактабни битириб, ҳозир-
ги Миллий дорилфунуннинг филология факуль-
тетида таҳсил олди, уни аъло баҳолар билан
тугатди.

Бўлажак адиба олий мактабда Фулом Кари-
мов, Субутой Долимов, Лазиз Қаюмов, Озод
Шарафиддинов, Саттор Хайдаров, Хасанхўжа
Мухаммадхўжаев, Умарали Норматов, Мухсин
Олимов каби устозлардан сабоқ олди. Талабалик
муҳити ўқишдан сўнг эл-юртга шоир ва олим си-
фатида танилажак Рауф Парфи, Сафар Барно-
ев, Ақром Каттабеков, Саттор Мухамматқулов,
Нуъмон Раҳимжонов, Абдуҳамид Жалолов, На-
зира Абдуазизова, Матлуба Азимова, Ҳамдам
Содиқов, Азиза Зайнитдинова, Саида Зоҳидова,
Тўлқин Йўлдошев ва бошқалар даврасида кеч-
ди.

* * *

Т. Содиқова узок йиллар она шаҳри — Анди-
жон мактабларида дарс берди, Андижон Тил-
лар педагогика институтида муаллимлик қилди.
Тиниб-тинчимаслик, жамоат ишларида фаоллик,
ўқувчи ва талабалар муаллимигина эмас, улар-
га салкам туғишганидек яқинлик ва дилкашлик

Турсуной табиатининг етакчи фазилати экани ўша йиллардаёк — бундан деярли эллик йил аввал намоён бўла бошлади. Кўп ўтмай дунё юзини кўрган тарбиявий мавзулардаги «Меҳригиё», «Андиша», «Бахт нима?» каби рисоалари ҳаёт йўлининг ана шу ҳаракатчан бекатларида пайдо бўлди. Кўринадики, маънавият, ахлоқ-одоб хусусидаги, кейинчалик яратилажак юзлаб эсселар, ўнлаб китоблар ҳаётий тажриба, замон талаби, рухий эҳтиёж ва узок йиллик мушоҳада, таҳлил натижалари сифатида пайдо бўлди.

Андижон вилояти Аёллар кўмитаси мустақиллик арафасига келиб Турсуной Содиковани ўзларига раиса этиб сайладилар. Республика болалар фондини бошқаришга Эркин Воҳидов, шу фонднинг Андижон вилояти бўлимига Турсуной Содикова раҳбар этиб тайинланди. Бу йўналишлардаги фаолият опани эл-юрт дард-ташвишлари, юрак уришлари, ёшлар ҳаёти — унинг қувончу хаяжонлари, тарбия, ахлоқ-одоб хусусидаги муаммолар билан янада яқинлашишга олиб келди.

Вилоят миқёсида орттирилган тажрибаларни кўриб, эл-юртнинг бу воиза ва олимага эҳтиёжини сезиб, раҳбарият уни Республика Маънавият ва маърифат марказига бўлим раҳбари лавозимига тайинлади. Шоира, шунингдек, 2001–2008 йиллар давомида Ўзбекистон «Маърифатпарвар аёллар нодавлат уюшмаси» раиси сифатида ҳам жонбозлик кўрсатди. Мазкур рухий ўчоқлардаги фаолият Т. Содикова табиатидаги воизлик санъатини, маънавият — ахлоқ — одоб — тарбия йўналишидаги эссенавислик фаолиятини қатъий тизимга солди.

Ялпроқ тиниқлигию ҳосил самараси илдиз қудрати ва тупроқ қувватига боғлиқ бўлганидек, ижодкорга ҳам унинг насл-насабидан узиб қараш мумкин эмас. Шу боис бўлса керак, Турсуной Содикова ҳузурида ўзи ҳақида гап очгудек бўлсангиз, фикр оқими сездирмайгина ота-онаси, авлод-аждоди томон буроади. Улар ҳақида меҳр билан, кўз тўла ёш ила тўлқинланиб сўзлайди.

Шоиранинг халқ орасида Иброҳим халфа номи билан танилган, ота томонидан катта бобоси исломшунос олим, файласуф бўлган. Ул зотнинг ўғилларидан бири — Муҳаммад Сиддиқ Мавжий 1937 йилги қатағонлар туфайли умрини Хитойнинг Қошғарида ўтказган, туркий ва форсийда бирдай ижод қилган таниқли шоир ва рухшунос табиб бўлган. Унинг икки девони муҳожирлик тўсиқлари туфайли бизгача етиб келмаган.

Онаси — Эргашхон ая Абдужаббор кизини Турсуной ёниб, бўзлаб, бамисоли гуллаган баҳордек ороланиб, эркаланиб, товланиб эслайди. Унинг ўнлаб шеърлари, ўнлаб бадиалари онасига бағишланган. Тўлқинланмай, ҳаяжонланмай ўқимасликнинг иложи йўқ. Қўлингиздаги китобга кирган шеърларда ҳам, кейинги барча жилдларга кирган қатор бадиаларида ҳам бу Она образи ёрқин нурлар оғушида гавдаланишига гувоҳ бўласиз.

Бир жихатдан, у, аниқ сиймо — Турсунойнинг онаси, иккинчи бир жихатдан, ҳар бири-мизнинг онамиздек намоён бўлади:

Онам битта калом айтса, ки юз жонда
баҳор эрди,
Онам лутфи жаранг берса, дутору тор
хор эрди,
Қўшилса у, ҳамма бедор — ўтиб тун,
тонг отор эрди,
Онамдай суҳбати дилкаш, зотимда йўқми,
бор энди,
Боламнинг феълида, Аллоҳ, онамни уйғотиб
бергин.

Отаси Абдурахим Мухаммадсиддик ўғлини ҳам Турсуной ҳаётининг устун сифатида эслаши бежиз эмас. Отанинг кизига муҳаббати йиллар ўтиб фарзанднинг таърифга сифмас шеърларида, хотиралари қатида гул бўлиб очилди.

Турсуной Содикова тўрт фарзанд — икки ўғил, икки қизнинг онаси, ўн набиранинг бувижониси.

Турмуш ўртоғи Турдиали ака узок йиллар мобайнида раҳбар вазифаларда ишлади. Айниқса, Андижон шаҳар бош архитектори лавозимидаги меҳнати баракали кечди.

* * *

... Кўнгилдаги булоқлар роз айтади. Айтганда ҳам дўндириб, соз айтади... туйғу жўшмаса, идрок тўлқинланмаса, назарлар ёғдуланиб, фикрлар дардланмаса, ҳаёлларга рамз иниб, сўзга мажоз қўнмаса тушунча шеърга айланиши қийин.

Шоира шеърларида тушунчанинг шеърга айланиш ҳолатлари, жараёнлари гўзал. Унинг даст-

лабки шеърлариданок сувдек равонликни, тоза ҳаводек майинликни ҳис этасиз. Бу — авваламбор, унинг ўзидаги қобилият туфайли, албатта. Лекин, ҳеч нарса ўз-ўзидан пайдо бўлмайди деганларидек, шеърлардаги равонликнинг ҳам ўзидан тапқаридаги манбалари бор. Булар халқ оғзаки ижоди — қўшиқлар, шунингдек Х. Олимжон ва Э. Воҳидов каби устозлар ижодидир. Бунга унинг «Биз юлдузмиз», «Юраккинам» каби ўнлаб шеърлари мисол бўла олади.

Шоира шеърларининг етакчи ва асосий хусусиятларидан бири, уларнинг сероханглиги, мазмун ифодаси, жонсараклигию таманно-ғурурлари, хушчакчаклиги ва дардманлиги, ҳазил-мутойибаю ўйноқилиги билан, образлар ва санъатларнинг эл қалбида етилганлиги, сўз ва иборалардаги қочиримлари, айрим унли ва ундовларнинг адабий тил меъёрларига «бўйсунмаган» ҳолда гўзаллигини сақлаб туриши, бир сўз билан айтганда, халқона ва халқчиллиги, халқ ижодига ниҳоятда яқин хусусиятлари билан ажралиб туради.

Шакл-шамойили, умуман, халқ қўшиқларининг ўзидек жаранглаб турадиган «Ўлан», «Ёрилтош», «Эртакчи дадам», «Адашганман», «Умр бўйи термулиб ой...», «Уч ёр-ёр», «Омон ёр», «Атиргулдеккина эдим», «Эй дўст» сингари шеърлари борки, ўкиб булар шоирага мансубми ёхуд халқ қўшиқларими, ажратолмай қолиш ҳеч гап эмас. Уларга, айтиб вақтда, халқ руҳи, халқ қўшиқларининг оханги сингишиб кетганидан, кўзингиз ва қулоғингиз шундай қабул қилади.

Турсуной Содикова халкона рухдаги шеърларини ўзи кашф этган янги образлар билан безашига унинг «Дарс» номли шеъри ёрқин мисол бўла олади.

*Жуфт қалдирғоч уя қуради шошмай,
Унинг меъмор тилларида илм бор.*

Қалдирғочлару уларнинг уялари хақида не не халқ кўшиқларини эшитмаганмиз. Лекин қалдирғоч тиллари «меъмор» бўлиши мумкинлиги ва бу тиллар, ҳатто, илмли эканини бизга Турсуной кашф этиб беради:

*Ҳар йил буён келаверар адашмай,
Адашмаган феълларида илм бор.*

Қуйидаги мисралар хақида ҳам шунга яқин фикр-ни айтиш мумкин:

*Ана кўкка қаранг, қатор турналар,
Тизимини бузмай ўтиб боради.
Чумолилар занжир бўлиб ўрмалар,
Карвонидан тўзмай ўтиб боради.
Бир-бирини чумолича тушунмас
Китоб кўриб, ақл йиққан одамлар.*

Бу мисралар халқ дostonларидаги бахшиларнинг фикрлаш йўсинини ҳамда дoston тўртликларидаги қурилиш тарзини ёдга солади.

Халқ оғзаки ижоди «Ёрилтош»даги кўшиқ матни барчамизга маълум. Лекин ҳар кимнинг ўз «Ёрилтош»и бор. Шу жумладан, шоира Тур-

суной Содиқованинг ҳам. Бу қўшиғини у она-
сига бағишлайди ва ўз «Ёрилтош»ини «Онам-
нинг қўшиғи» деб атайди:

*Ёрилгин тош ёрилгин-ей
Мен боламни кўрайин.
Ёрила қол бир зумгина
Дийдорига тўяйин...*

*Шу дийдор деб синиб бўлдим,
Тик бўлолмай турибман.
Багрингни оч, шу дийдор деб
Ўлолмасдан юрибман!*

Аввалги тўртликдаги мотив бизга халқ оғзаки ижодидаги «Ёрилтош»дан яхши таниш. Лекин, кейинги тўртликдаги мазмун халқ қўшиғида йўқ. Бу шоиранинг ўз «Ёрилтош»идаги нидодир. Шу тарика шоира ўз улуши билан, ўз ҳаёти ва ўз дарди ҳамда уларни қуйлаш билан халқ оғзаки қўшиқларининг айрим намуналаридаги айрим нуқталарни ўрнидан бирмунча силжитишга жазм қилгандек, уларни бойитишга интилгандек бўлади ва назаримизда, бунга эришади ҳам.

Турсуной Содиқова шеърларида энг гўзал ва теран ишланган тимсоллардан бири — ўзбек аёли, ўзбек онаси образидир. Унинг шеърларидаги бу образ, бир жихатдан реал ҳужжатли ва адреслидир. Яъни, унинг асосида шоиранинг катта ҳарф билан ёзилишга муносиб ўз Онаси тимсоли гавдаланади. Бундан ташқари, бу образ замирида муайян маънода шоиранинг — муал-

лифнинг ўз кифасини, ички оламини кўрамиз. Айни вақтда, бу она, бу аёл кифасида, умуман, она аталмиш мукаррам зотга тааллуқли башарий фазилатларни кўрамиз.

Турсуной Содиқованинг шеърларидан ташқари, унинг насри ҳам элга яхши таниш. Унинг таълим-тарбия, ахлоқ ва одоб, маънавият ва маърифат, хиссий покланиш ва эзгулик, инсон қалби кечинмалари, аёл дунёси ва тириклик моҳияти, фарзанд ва Ватан муаммоларига бағишланган дилкаш суҳбатлари, савол-жавоблари, ҳадислар таъсиридаги фалсафий ўйлар талқинини руҳий таҳлил этиш асосида ёзилган эсселардан ташкил топган ўттиздан ортиқ китоби ҳозир ҳар бир хонадоннинг китоб жавонидан ўзига муносиб ва фахрли ўрин эгаллаган.

Айтиш жоизки, адибанинг «Сайланма» асарларидан бири 2009 йилда Хитойда уйғур тилида чоп этилишининг ўзиёқ бу асарларга халқаро майдонда қизиқиш бошланганига далилдир.

Т. Содиқова меҳнатлари эл-юрт ва ҳукуматимиз томонидан муносиб эъзозланаётганини ҳам таъкидлаш ўринли. У Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ходими, «Шавкатли меҳнати учун» ҳамда «Шухрат» медалларининг соҳибасидир.

Оила — муқаддас даргоҳ

Яшамокдан асосий мақсадни ким ота-онага, кимдир Ватанга фидойиликда, бошқа биров жамият тинчлиги ва равнақига муносиб хисса қўшишда; боғбон кўзни қувонтирувчи

боғ яратишда; иктидорли киши ижодда; ошиқ муҳаббатга содиқ қолишда деб билади.

Уларнинг ҳар бири ўзича ҳақ, зеро, умр моҳияти шуларни ўз ичига олган ҳолда, меҳварида оила ва фарзанд билангина тўқис. Аниқроқ айтганда, ҳаёт ва умр моҳияти оила ва фарзанд неъматидан униб чиқади.

Инсоният ақл-идрокини танибдики, бу ҳақда фикр юритиб келади, уни тартиб-интизомга солмоқчи бўлади, бадий ва илмий асарлар, дарсликлар ёзади, тинмай тортишади ва баҳс-лашади. Бу жараён дунёдаги барча халқлар, барча миллатларда мунтазам рўй беради ва, эҳтимолки, абадий давом этади.

Турсуной Содикова қаламига мансуб асарлар, асосан, оила ва фарзанд, янги авлод тарбияси, авлодлар ва уларнинг вакиллари аро муносабат муаммолари ёритилган эсселардан ташкил топган. Уларда белгили тизимдаги сюжет ва белгиланган қаҳрамонлар ҳаракат қилмайдилар. Китоб қаҳрамонлари ҳаётимизда ҳар оилада, ҳар қадамда учраши мумкин бўлган жонли кишилар. Бу асарлар тадқиқот ҳам, илмий асар ҳам эмас. У муаллифнинг руҳий таҳлилномаларидан иборат. Уларни эссе, яъни бадиа жанрига мансуб билсак, эҳтимол, хато бўлмас. Ўзбек адабиётида эссенинг О. Ёкубов, П. Қодиров, Ў. Умарбеков, Ш. Холмирзаев, Ў. Хошимов, Х. Дўстмухамедов, У. Ҳамдам қаламига мансуб ажойиб намуналари бор. Адабиётимизда маънавият масалалари йўналишида Турсуной

Содиқова ҳам шундай адиблар қаторида баракали ижод қилиб келмокда.

Инсоният онгли ҳаёт кечиришга ўтганидан буён оила муаммолари доимо диққат марказида бўлиб келган.

Жамият ўзининг, айниқса, кескин бурилиш паллаларида, улкан ижтимоий заруратлар қаторида оила масаласига ҳам янгитдан назар ташлайди.

Истиқлол даврига келиб оилага эътибор жумхуриятимизда давлат сиёсатининг марказий масалалари қаторидан ўрин олди. Конституциямизда унга жаҳондаги истаган халқ хавас килса арзигулик даражада аҳамият берилди. Республика Президентининг бирор-бир асари, мақоласи, нутқи йўқки, оила масалаларига махсус аҳамият берилмасин¹.

1998 йил Ўзбекистонда оила йили деб эълон қилинди. Сўнгги йилларда оила муаммоларига бағишлаб турли йўналишлардаги кўплаб китоблар чоп этилди.

Т.Содиқованинг барча асарларида оилага дахлдор маънавий, тарбиявий, ахлоқий масалалар ёритилади.

Муаллифнинг шахсий кузатувлари, ҳаётий тажрибалари, кўрган-кечирганларини таҳлил этиш натижасида туғилган мушохадалари сизни беихтиёр ўз қалбингизни тафтиш этишга ундаётганини пайқаб қоласиз.

Оилага бағишланган бошқа айрим ишлардан фарқли ўлароқ, Турсуной масалага ижтимоий

¹ Каримов И.А. Баркамол авлод — Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. — Т., 1997.

нуктаи назаридан кўра, кўпроқ шахс ва қалб, ички дунё ва тарбия нуктаи назаридан ёндашади. Тўғри, булар ҳам пировардида ижтимоиётга туташиб кетади, лекин Турсунойда назар зиёси, моҳиятан, шахс ва қалб меҳварига қаратилади.

Шўролар даврининг сўнгги чорагида мамлакатдаги барча миллатларни ягона совет халқига айлантириш сиёсати ва тадориғи кучайди. Бу, аслида, руслаштириш ғоясининг яширин кўриниши бўлиб, унинг замирида ўзидан бошқа миллатларнинг ўзлигини маҳв этиш мақсадлари ётар эди. Юртимиздаги миллатпарварлик руҳи бегона бўлмаган ижодкорлар, хусусан, халкнинг янги авлоди қалбига бу мақсадлар мантиқий акс таъсир кўрсатди ва дилдаги миллий уйғониш учкунларининг гоҳ яширин, гоҳ ошкор суратда портлашига олиб келди. Абдулла Орипов, Рауф Парфи, улардан сўнг кўп ўтмай Ҳалима Худойбердиева, Усмон Азим, Шавкат Раҳмон ижодида намоён бўлган бу рух истиклол арафаларига келиб янада кучайди, мустақиллик даврида эса, ўзининг авж пардаларига кўтарилди.

Шоира шеърларида бошланган бу жараён худди шу боскичларда унинг насрининг етакчи хусусиятларига айлана борди. Яъни, ўзбекнинг ўзлигини сақлаш, асрлар оша яшаб келган, бироқ шўро таъсирида бирмунча нурай бошлашга юз тутган миллий фазилатларимизни мустаҳкамлашга интилиш эҳтиёжлари ўлароқ оила муаммоларига дахлдор эсселари дунёга келишининг ҳаётий асосларидир. Оилага қараш, оила ҳақидаги тушунчалар замон

янгиланиши билан бирга ўсиб, янгиланиб боради, албатта, лекин оила замон янгилангани билан у ҳақидаги қарашлар, тушунчалар ҳам фақат янгиланаверади ёки янгиланиши керак, дегани эмас, балки у ҳақдаги «эски» тушунчаларга ҳам қайтиш, уларни тиклаш ва ҳатто, мустаҳкамлаш зарурлигини ҳам тақозо этади. Муаллифнинг асарларидаги оила, унинг атрибутлари, оила аъзолари ҳамда уларнинг маънавий масалаларига қарашларининг концепцияси асосида ана шу нуқтаи назар ётади.

Биз маънавий деган нарсани, кўпинча ҳаётдаги, турмушдаги бошқа хатти-ҳаракатлардан, дейлик, моддий, иқтисодий, ишлаб чиқариш, жамиятни ҳаракатга келтирувчи бунёдкорлик ва хоказолардан бирмунча узиброк талқин этишга ўрганиб қолганмиз. Маънавий ҳар бир шахсда алоҳида тажассум топувчи фазилат ва хусусият бўлишидан ташқари, улар ҳаётнинг, жамиятнинг юқорида эътироф этилган қирралари тақомилига фаол таъсир этувчи куч эканини эътиборга олсак, Турсуной Содикованинг биз шарҳлаётганимиз – ахлоқ, одоб, тарбия хусусидаги қуюнчақ мушоҳадалардан ташкил топган эсселари муҳим ижтимоий аҳамиятга эга масалалар билан ҳамбарчас боғланиб кетиши маълум бўлади.

Кўнгилдаги тонглар нақадар гўзал...

...Субҳидам ўтиб, ҳар кун тонг отади. Бир қарасангиз, ўша-ўша тонг, ўша-ўша атроф,

ўша-ўша муҳит. Уй, ховли, дарахтлар, боғлар, кўчалар, йўллар, бориладиган ишхона ҳам, қўшнининг бир вақтда ғийқиллаб очиладиган дарвозаси ҳам ўша-ўша.

Лекин моҳиятини англамоққа интилсак, ҳар бир тонг янги эканини ҳис этамиз. Ҳар бир тонг Яратган томонидан инъом қилинаётган янги бир неъмат эканини тушунамиз.

Ҳадисларни мен неъмат чексиз тонгларга ўхшатгим келади. Минг йиллардан ўтиб яшаб келаётган, лекин доимо янги тонгдек гўзал ва пурмаъно. Мазмунида ҳаёт қадар қудрат ва қиёс мужассам.

Мустақиллик шарофати туфайли ҳадис илмига чексиз муҳаббат ва эҳтиромлар янада тозарган, янада шарафланган, янада нурланган ҳолатларда кириб келди. Ҳадис халқнинг, миллатнинг янада жиҳслашувида, янада аҳиллашувида, замондошлар камолида ўз ўрнини топишга киришди.

Муаллиф ҳадислар таъсиридаги ўйларининг, мушоҳадаларининг баёини ҳадислар талқини, деб атайди ва аслида ҳам шундай. Лекин руҳият оламини таҳлил этувчи руҳшуносларча нозик, чуқур мулоҳазаларни ўкиб ҳамда китобга яхлит назар ташлаб, унинг шу вақтгача яратган ҳадис талқинларидан ўзига хос фарқли хусусиятлари ҳам борлигини пайқаш қийин эмас. Яъни ҳадислар талқинининг ифода йўсинида, шакл масаласида янги изланишлар мавжуд.

Адиба қаламидаги руҳият талқинлари бири бири билан шу қадар чамбарчас боғланиб ке-

тадики, уларни бошдан-оёк ўқиб инсон қалбига бағишланган бир яхлит асар мутолаа қилгандек бўласиз. Мен: нега бундай, деб узок ўйландим ва топганим шу бўлдики, бу ўқиганларингизнинг барчасини бир қалб — бир қахрамон, уларни ёзаётган муаллифнинг ўзи — тақдири, қисмати, ички дунёси, кўрган-кечирганлари бирлаштириб туради. Иккинчидан, бу талқинлар аввалги, шу вақтгача ёзилган талқинлардан яна шуниси билан фарқланадики, муаллиф ҳадислар таъсирида туғилган туйғулари, кўрган-кечирганлари, ҳиссиётлари, сабоқлари, ҳаётий тажрибалари замиридаги хулосаларни юзага олиб чиқади.

Адиба асосий эътиборини бугуннинг долзарб маънавий муаммоларига қаратади, умуман, инсон руҳиятини, хусусан, бугунги замондошимиз, яъни ёшлар тарбияси учун зарур муаммоларни кўтариб чиқади, уларни ёритиш баробарида бу масалаларга ўзининг фаол муносабатини билдиради.

Форсий ва туркий адабиётларда ҳадисларга шеърий талқинлар ёзиш анъанаси бир неча асрли тарихга эга. Абдурахмон Жомийнинг «Чихил ҳадис»и тожик адабиётида шуҳрат қозонган. Ҳазрат Алишер Навоий уни ўзбек тилига ўгирганини адабиёт ихлосмандлари яхши биладилар. «Қирқ ҳадис»ни рубоий шаклида талқин этган «Арбаъин» асари Навоий меросининг нодир намуналари қаторида туради.

Демак, тарихдаги ва ҳозирги замонамиздаги улкан шоирларимизнинг бу йўналишдаги ҳамда катор машҳур уламоларими

ва диний арбобла-

Alisher Navoiy

nomidagi

O'zbekiston MK

римизнинг ҳадис талқинларига доир катор асарларини эсласак, бу борада ўзига хос анъаналар бор экани маълум бўлади.

Турсуной Содикова бу анъаналарнинг янги замондаги, назаримизда, янги босқич ва янги йўналишларини излаш ва яратишга киришади.

Талқинларни ўқиб, адиба изланишларидаги айрим ҳиссий ва муҳим жараёнларнинг нозик жиҳатларини ҳам кузатамиз. Муаллиф ҳар гал бадиа аввалида ҳадислардан намуна келтириб, сўнг улар талқинига ўтса-да, шу йўналишда бора туриб, ўз кузатувлари ва ҳаётий тажрибаларидан келиб чиқиб, инсон руҳияти ва турмушидаги нозик нуқталар ва кечинмаларни таҳлил эта туриб, баъзан улар шу ёки бошқа бир ҳадис ичидаги таълимотда ифодасини топганини пайқаб қолади.

Муаллиф ҳадисларга боғлаган бадиаларини ўқиб, бу йўналишдаги суҳбатларини тинглаб, уларни янада тиниқроқ ва гўзалроқ ҳис қилиб, ҳадислар мазмуни, маъноси, ғояси нечоғли буюк, чуқур ва теран эканини янгидан идрок этгандек бўламиз.

Ҳадисдаги ғояларни талқин этишда адиба ўз ҳаётида кечган айрим ҳодисалардан, ота-она, яқинларидан эшитган таъсирчан ривоятлардан унумли фойдаланади.

Баъзи ҳадислар талқини асносида муаллиф ҳаётидаги айрим жонли манзаралар, таржимаи ҳолдаги баъзи бир ибратли ва гўзал ҳолатлар, руҳиятида кечган, унинг ўз тили билан айтганда, «оловдек чақнаб турадиган» феъл-атвор,

ота-онаси, жигарбандлари хақидаги маълумотлар билан ҳам таниша борамиз.

Баъзи фикр-мулоҳазаларини шоира ўзининг нафис шеърлари билан безайди. Унинг: «Қалдирғоч уя қуради шошмай» деб бошланадиган ажойиб бир шеъри бор. Хадислардан бирини талкин этишда шоира шу шеъридаги қалдирғоч образидан ниҳоятда гўзал фойдаланди. «Қалдирғочдан ватанпарварлик дарсини-да олсак бўлур, — ёзади муаллиф, — у кетиб-келгунича атрофида қасрнамо бинолар пайдо бўлган бўлса-да, уларга қиё қарамайди, сувоклари кўчиб кетган шу кўҳна айвон кўзига тўтиё, унинг оти — Ватан».

У ёки бу хадисни талкин эта бориб, Турсуной Содиқова баъзан ўз болалиги манзараларидан, ота-онасига дахлдор шундай маълумотлар келтирадики, улар ўзбек урф-одати, турмуши, ҳаёт тарзи ёритилувчи манаман деган этнографик асарни безай олади. Ҳоссатан, инсон бир-бирини суяб яшамоғи зарурлиги таъкидланувчи: «Ёнма-ён қурилган бинолар бир-бирини ушлаб турганидек, мўминлар бир-бирини қувватлаб туради», дейилган хадис талқини билан таниша бориб, муаллифнинг қуйидагича иқрорномасини ўқиймиз: ...Турсунойнинг икки синглиси ўтган. Унгача уч акасини ерга топширишган. Ўн уч ёшга тўлганида ўфил укали бўлади. У эндигина атак-чечак қила бошлаган кунларнинг бирида онам: «Бугун яхши ният билан ҳовлима-ҳовли юрамиз», — деди ва вазифамни тушунтирди. Ёпинчикқа ўраниб олган онам, ҳар бир ҳовлига

кирар эканмиз, остонадаёк чўккалаб олар ва мунғайганча қўлларини чўзиб жим ўтирарди. Мен эса кийким мато сўраб, дуо қилишларини уқтирардим. Хонадон бекалари хайрихоҳлик билан елиб-югуриб қийким-сийким топиб чиқишар ва кўзларида ёш билан укам учун худодан сўранардилар. Онам сим-сим йиғлаб юриб, бу қийкимлардан жанда тикди. Укам беш ёшга киргунча факат шуни кийди. Хар сафар бу курок тўнни ювиб тозалаб, ўғлининг елкасига илар экан, онам: «Жанда эмас, элнинг дуоларини кийиб юрибди, кўрғони шу дуолар бўлади, иншоллоҳ», дерди.

Бундай сатрларни хаяжонланмай ўқиш мумкин эмас. Улар «Шум бола» ҳамда «Ўтмишдан эртактлар»нинг тоза ва жозибали удумларимиз, урф-одатларимизни бамисоли суратлабгина қўядиган ёрқин саҳифаларидек ёдингизда қолади.

Адибанинг мушоҳада юритиш тарзи ҳақида сўз борар экан, улардаги миллийликни, гўзалликни, табиатнинг жон-жонига сингиб кетган ўзбек аёлларига хос жозоба ва ҳалолликни керак бўлганда куйиб, керак бўлганда су-йиб, гоҳ ўзи эркаланиб, гоҳ сизни эркалатиб гапиришини, ҳазил-мutoйиба ва шаддодлик уйғунлигини; зарур бўлганда фикрнинг шартта ва лўнда, айти киндигидан кесишини ҳамда энг асосийси, мулоҳазаларга ром қилиб, сизни ўзига эргаштириб олишини таъкидламаслик мумкин эмас. Насрдаги адиба услубини белгиловчи хусусиятлар маъна шу омиллар замиридан ўсиб чиқади.

Адибанинг асарларида иймон, виждон, ҳалоллик, садоқат, вафо, оқибат, ота-она ва фарзанд бурчлари каби кўпдан-кўп кадриятларимиз ҳақида бир-биридан таъсирчан гўзал мушоҳадалар юритилади. Шу ўринда, адибанинг миллий ғурур, ўзликни кадрлаш ва мустаҳкамлаш хусусидаги айрим мушоҳадаларига эътиборингизни қаратгим келади.

«Ўзини таниган парвардигорни танийди», дейилади ҳадислардан бирида. Бу фикрнинг дохиёна маъноларини тавсиф эта бориб, адиба унинг замиридаги айна ҳозирги давр, истиқлол замони тантаналаридан биз учун айниқса муҳим, керак ва аниқ бўлган қирраларига эътиборимизни тортади. Ўзимизга хосликни эҳтиёт қилиш ҳозирги босқичда биз учун фақат зарур ва муҳимгина эмас, «ўзига хосликни асрай олиш миллий ғурур» даражасида идрок этилмоғи лозим, — дейди олима. У ўзликка эътибор беринг, ғурурни мустаҳкамланг деб, панд-насихат қилишга берилмайди, бунга чорламайди ҳам. Юқоридаги дардманд ифтихор ўзимизни шундай хулосалар чиқаришга олиб келади. Унинг «Ўзлигини танимаган бола миллатнинг увол бўлган бўлагидир», «Аслини сақлаган насл гўзалдир» деган иборалари эса қалбимизда, онгимизда муҳрланиб қолади.

Турсуной Содикова ижодига мансуб бадиалар, ёки умуман, ҳадисларнинг адиба тасаввуридаги талкинлари кенг китобхонлар томонидан алоҳида меҳр билан кутиб олинган.

«Хеч ким айтмаган фикрни айтиш, қадам етмаган чўққини эгаллаш, фанда янгилик яратиш бу ҳали буюклик эмас, бу — хайратли жараён, бу — ноёб воқелик, холос! Буюклик ўша ихтиронинг яшаб қолишида! Факатгина яшаб қолиш эмас, балки ўзининг хаётбахшлигини даврлар оша сақлаб қолишидадир», деб ёзади Турсуной Содикова.

Мен унинг ёзганларидаги хаётбахшлик баҳор гулларидек ифор таратиб туришини таъкидлашдан чўчимайман ва, шунингдек, у ўзининг хаётбахшлигини даврлар оша сақлаб қолишига ишонаман.

Бахтиёр Назаров,
академик

ПОЕЗД ЎТАР

Гуп-гуп этиб поезд ўтади,
Гуп-гуп тепар муштдай юрагим.
Поезд олис-олис кетади,
Бирга учар қушдай юрагим.

Ўйларимнинг узун занжири
Ўй рельсидан чопар, йўқ тинчим.
Шу поездда кетар бир сирим,
Шу поездда менинг илинжим.

...Қолдирганча бизни зор-зор,
Поезд кўксим эзиб ўтмоқда.
Ана хўроз кичқирди... Илк бор
Айрилиқнинг тонги отмоқда.

1963 й.

СЕНИ КЕЛАР ДЕБ...

Хабар келди. Қайтар эмишсан.
Сени киш-ла кутмайин дея,
Гуллар териб тутайин дея,
Баҳор қизни чорлаб эдим ман.

Уйқусини тарк этиб у хам,
Келди тараб хушбўй атрини.
Енг шимариб, тинмайин бир дам
Юва кетди олам гардини.

Табиатни этгач покиза,
Гилам ёйди олиб сепидан.
Мажнунтолнинг шохига роса
Кўк маржонлар тақди кетидан.

Боғни безаб, хар бир меванинг
Харир рўмол ёпди бошига,
Сўнгра «кани меҳмон деганинг»,
Дея сўраб келди қошимга.

«Дарак йўқ» деб қайтдим хижолат,
Тер қуйилиб изза юзимдан.
Баҳор эса килолмай тоқат
Чақмоқ чақиб қолди изимдан.

Сўнг қасд билан чорлаб жаласин
Тинмай ойнак черта бошлади.
Сенга йикқан гулу лоласин
Адирларга сочиб ташлади.

Мажнунтолнинг шохин сидириб,
Қизалоқлар сочпопук қилиб,
Тақиб кетса индамади у.
Боғни «оҳ-воҳ»ларга тўлдириб,
Булбуллари бермайди уйку.

Бор бисотин ташлаб, аразлаб,
Ёз ёнига кетибди баҳор.
Балки мени алдоқчи атаб,
Қилмишимдан этар арзи ҳол.

Кунлар олов пуркай бошлади,
Камзулимни ечдим чидолмай.
Баҳорининг ўчин олгани
Ёз сафарга чиққан хойнаҳой!

...Кел, азизим, келгин беҳато,
Ёз келгунча келгин тўхтамай.
Келмасанг ҳам бўларди, аммо
Ёзимдан ҳам айрилиб қолмай!..

1965 й.

РАШКИМ

Табиатнинг ювиб гардини
Сайилгоҳга имлайди ёмғир.
Санъатимни кўр дея яккаш
Ойнак чертиб тинмайди ёмғир.
Аммо кўнглим не учундир ғаш,
Рашкимними тирнайди ёмғир.

Не қудратки, олам ғуборин
Олмиш бир зум ёққани замон.
Мен-чи, ойлаб тўксам-да ёшим,
Бир кўнгилнинг кибру хавосин
Юва олмай бағримда армон...

1966 й.

МУҲАББАТ, МУҲАББАТ...

Кечагина топган учқунча дарди
Меҳр, шафқат демай этар бетокат.
Таажжуб, дейди киз, одамлар зоти
Қандайин бу дардга қилади токат!

Ул қизнинг наздида, булут булутмас,
Ошиқлар кўз ёши унда мужассам.
Қуёшни осмон жисми деб бўлмас,
Ошиқлар ишқидан яралган у ҳам.

Юракка туташган бир парча ўтга
Чирмашиб ёнади навкирон умр.
Ошиқлар юраги бўлганда битта
Дер, дунё ўт олиб бўларми кўмир!

...У гўё онадан қайта яралди
Ё дунё янгидан бўлгандай бино.
Ҳижрон олаётир ундан аламин,
Қалби дардлилардан излар ошно.

Ҳазин куй оҳанги, хазонлар ранги,
Хаттоки кушларнинг нелардир дея,
Уйқусиз оттирган нолали тонги,
Бари қиз кўнглига бўлар қофия...

Хув, кўкда самолёт этади парвоз,
Кимнингдир толеи учди осмонга.
Олисдан чинқириб ўтди паровоз,
Қаердан ё кетар қайси томонга?

Балки у икболи баланд бир қизнинг
Суйганин элтади шошиб, тер куйиб,
Балки киз шу пайтда, аллақаерда
Бехабар ўтирар ўсмасин қўйиб...

Кимлардир тушмади бу айриликқа,
Кимлардир топинди дийдорга тўйиб.
У-чи, хар кунгидай сирдош арикқа
Янги туш айтади висолга йўйиб...

1966 й.

СУРНАЙ

Олисларда чалиниб сурнай,
Берганида тўйлар дарагин.
Хаёлимда бўлар эдинг шай,
Кушдай ўйнар эди юрагим...

Йиллар ўтди... унутдик барин,
Диллар ёпди эски дафтарин...
Аммо шу пайт килгандай атай,
Йиғлай кетди қайдадир сурнай.

Яна такрор тушдинг ўйимга,
Нега келдинг, йўқдир керагинг!
Унут бўлган дардим куйига
Такрор ўйнар бебош юрагим...

1967 й.

АРМОНИНГМАН

Майли, мендан кечдим де, мен ҳам сендан
тонаман,
Аммо сенинг давосиз дардинг бўлиб қоламан.

Мен ҳам кетдим олислаб, сен ҳам ўзгани
излаб,
Лекин хануз кўксингда армон бўлиб ёнаман.

Ушалмаган орзуинг, ёшлигинг ҳам ўзимман,
Гоҳо дилингда маъюс куй бўлиб уйғонаман.

Кўзинг зиёсин олгум, сочинг қаросин олгум,
Дунё ташвишин йириб, бошгинангга соламан.

Унутдим деб юпанма, нону тузингда борман,
Юрагингда ёнар у ишқинг-ла ҳамхонаман.

1967 й.

ЎҚУВЧИМГА

Сенинг ўн етти ёшинг, камолингдай айланай,
Хох шўху, хох ювошинг, ёмонингдай айланай.

Бу куни сени авайлаб, катта йўлга солурман,
Изларингга термулиб, бахтинг тилаб қолурман.

Қолди дема, йўлингда машъал бўлиб ёнаман,
Мурғаккина дилингда армон бўлиб қоламан.

Қайга етса қадаминг, ёнгинангда мен борман,
Хаддан ошганда ғаминг, бошгинангда бедорман.

Чағир йўлда пойингга гилам бўлиб тўшалай,
Биров сени койиса, алам билан ўч олай.

Қийнаб қўйса саволлар, мушкулингга ечимман,
Йўлинг тополмасанг гар, умр бўйи кечирмам!

Рози қилган кишингнинг «рахмат»ида яшайман,
Қилган хато ишингнинг захматида қакшайман.

Сендан рози бўлсалар, ором бўлиб тинаман,
Дашном есанг-чи, унда шиша мисол синаман.

Суратингни, отингни бошгинамда асрайин,
Киприк узра қалқиган ёшгинамда асрайин.

Сенинг ўн етти ёшинг, камолингдай айланай,
Хох шўху, хох ювошинг, ёмонингдай айланай.

Бугун сени авайлаб, катта йўлга соляпман,
Изларингда умид-ла бахтинг тилаб қоляпман.

1967 й.

ФИРОҚ

Гаминг борми, дедим, дарёга —
Бетоқатсан, тошқин оқасан?
Шунча ташвиш билан қаёнга,
Умрим каби шошқин оқасан?

Жавоб бермас, жўшиб йиғлар сув,
Ўз-ўзича айлайди нола.
Қирғоқларга бошин урар у,
Тўлғонади бора ва бора.

Қалбимдаги ғашлигимсимон,
Аста босиб келади оқшом,
Қуёшини йўқотиб осмон
Қора либос кийибди боқсам.

Юлдузлардан чодир ёпиниб,
Чикдим туннинг холин сўргали,
Кўнглим каби ой ҳам яримта
Жой излайди ўзин қўйгали...

1967 й.

КОЙИР ЭМИШСАН

Мени хамон койир эмишсан,
Олислигим рост эди сендан,
Холислигим рост эди сендан,
Хаётингдан кўчдим-да кетдим,
Хаёлингдан ўчдими дердим
Оддийгина туришим маним,
Оддийгина кулишим маним.

Бокишингга зормиш гўзаллар,
Олқишингни олмиш гўзаллар.
Тушар ишинг уларда эмиш,
Эсу хушинг уларда эмиш.
Аммо фақат бағрингда хамон
Яшар эмиш гўё ҳукмрон
Ўша оддий туришим маним,
Ўша шўхчан кулишим маним.

«Дод» дермишсан менинг дастимдан,
Қутулмокчи бўлиб, қасдимда
Юрагингдан мени шарт чизиб,
Отай десанг, жисмингдан узиб.
Жон-жонингга жойланар эмиш,
Оғригингга айланар эмиш,
Ўша шўхчан кулишим маним,
Ўша оддий туришим маним.

Бу кунингдан тўйиб кетиб сен,
Бу кунингдан куйиб кетиб сен,
Янги кундан бўлиб умидвор,

Кутармишсан сахарни бедор.
Аммо куёш бошламай юмуш,
Даричангдан мўралар эмиш,
Яна ўша туришим маним,
Ўша шўхчан кулишим маним.

Олислигим рост-ку аслида,
Холислигим рост-ку аслида,
Ўйларимиз уйқашмас энди,
Йўлларимиз туташмас энди,
Сен-чи ҳамон койир эмишсан...

1968 й.

СИЗ ТУҒИЛГАН КУН

Сиз дунёга келган кун бу кун,
Балки ёру қариндошингиз
Қошингизга тўпланиб мамнун
Қутлашурлар янги ёшингиз.

Бахтим дея, алқаб онангиз
Боши узра қўйди бу кунни.
Бу кун кимга бўлдию кундуз,
Кимга хижрон бўлиб битилди.

Кимларнингдир бугун ардоғи,
Боғидаги суюк оҳусиз.
Оҳ, сиз дея аллаким доғда,
Армонисиз, озор, оҳисиз.

Сиз юарсиз ўзга манзилда
Бахтингиздан кўнглингиз ўсиб.
Сиз унутган боғларда бизлар
Бардошларга тилармиз тўзим.

Сиздай зотни инъом этди деб,
Киприкларга суртдик бугунни,
Аммо қайга отсак бўларкин
Кўнгилдаги зилдай тугунни!

Ул сиз юрган йўллар ўзгарди,
Ул қўшиқлар чикди русумдан.
Энди куйлар, ўйлар ўзгадир,
Чиройлар ҳам эмас аслидай.

...Сиз томонда не сўз билмадик,
Балки қатор ўғил-қизингиз.
Лекин бизлар асрармиз хануз
Ўша-ўша ўн тўққизингиз.

Яна ёшлик ўтди деб бу кун,
Армонларга тушманг ўзингиз.
Хануз танҳодирсиз биз учун,
Кафтлардадир ўн тўққизингиз.

Сиз дунёга келган кун бу кун,
Ичимга оҳ тўлган кун бу кун...

1968 й.

БИЗ — ЮЛДУЗМИЗ

Самодаги ёрқин юлдуздай,
Бир-бирига якин юлдуздай,
Дея хавас қилишар эмиш,
Атрофдаги танишу билиш
Иккимизни кўришганида.
Кўнглимизни билишмайди-да...

Чунки ўшал порлоқ юлдузнинг,
Бир-бирига хамроҳ юлдузнинг,
Неча кеча, неча кундузлик
Йироқлиги бордир орада,
Фирок йўли бордир орада.

Юлдузимиз мослиги эмас,
Юлдузларга хослигимиз рост...

1968 й.

ЮРАККИНАМ ГУЛДАЙИН НОЗИК...

Балки аввал кимнидир танлаб
Бўлгандирсан висолидан лол.
Балки унга ғазаллар атаб...
Майли! Ёнган, куйган бўлақол!

Аммо айтма зинҳор ва зинҳор
Ул тўғрида ногоҳ сўрасам.
Айта кўрма, заррача озор
Топмайман деб ичсам-да қасам.

Айтма, агар сўрасам суйиб,
Хатто жанжал кўтарсам, сўксам.
Ёлворарман балки куйиниб,
Айта кўрма ёшимни тўксам...

Ўтмишингни эслатма мутлоқ
Тушганда ҳам сочларимга оқ.
Юраккинам гулдайин нозик...

1968 й.

ОЛИС ЮЗ ЁШИМ

Олис юз ёшимга
Нигоҳим ташлайман
Йигирма ёшимнинг бағридан туриб:

Не ишлар қўлимда,
Не савдо йўлимда,
Манзилга қай йўлдан борурман юриб?

Бу бари яширин,
Ҳам оғир, ҳам ширин
Йиллар қанотига беркинибди жим.

Лекин, хув, узокдан
Кўринар шу чоғда,
Оқ рўмол ўраган кекса савлатим.

Ва унинг ёнида
Чарх уриб ёнади
Энг ширин ғазалим, илк муҳаббатим...

1968 й.

ДАҚИҚА

Хаёлларим елар билгани —
Нелар кечар ушбу минутда.
Аллақайда шоир сукутда
Шеърига ном изларми ҳали...

Машҳур олим янги кашфига
Нукта қўйди балки ушбу дам.
Ёш умрини ўққа топшириб,
Аллақайда жон берди одам!

Қай дилдадир худди шу маҳал
Тўкилмоқда илк ишқ киссаси.
Қайлардадир вафони дангал
Хор килмоқда кимдир биттаси.

Аллақайда хусумат тинди,
Нур таратиб ёнди ҳақиқат.
Қайлардадир дўстларим худди
Эслар мени ушбу дақиқа.

1969 й.

КУЗ

Куз келибди, заргар табиат
Атрофимни кайта қуйибди.
Дарахтларга, йўлларга қат-қат,
Хирмонга ҳам олтин уйибди.

Куз овора, олай деб кўнглим,
Олтин сочар менинг бошимдан.
Аммо кўнглим негадир мунгли,
Қоникмайман ҳеч бир ипимдан.

Не учундир соат «чик-чик»и
Қаттиқ тегар бугун камчиндай.
Қўшни қизнинг қувноқ қуйи ҳам
Туйилади менга дардчилдай.

Бугун илк бор увишди бағрим
Ок сочини кўриб онамнинг.
Хамроҳим ҳам туйилар хорғин
Тўлдирса-да кулиб хонамни.

Хув... турналар қайтар хўшлашиб,
Мунг аралаш тинглар юрагим.
Куз-чи, ҳамон олтин, зар ташир –
Олтин ичра инграр юрагим...

1969 й.

СЕН БОР ЭДИНГ

Хаётимга йўлдош эдинг сен,
Севинч бердинг ўзинг бош бўлиб.
Хануз борсан, яшайсан, лекин
Юрагимда оғир тош бўлиб.

Хаётимга йўлдош эдинг сен,
Суйдим, куйдим, мен одош бўлиб.
Хануз борсан, яшайсан, лекин
Кўзларимда аччиқ ёш бўлиб.

1969 й.

ЁМҒИР ЁҒАДИ

Нотиниқ ёғади
Ҳам илиқ ёғади.
Бағрим ҳам эрийди ёмғир ёшидан.

У мунгли байтни-ю,
Хув, гўдак пайтиму
Йигирма ёшимни қуяр бошимдан.

Бир вақтлар жўш уриб,
Мастона кўшиғим
Тинглаган анҳорим кўпирар, асов.

Энди йўқ, йўқ энди
Хув кирғок бўйида
Нигоҳи жисмимни ёндирган биров.

Анҳордай биров ҳам
Кетибди йироқлаб,
Йигирма ёшимни ушлаб кўлида.

Номи ҳам пинҳона,
Ғами ҳам пинҳона,
Бир ширин шеър бўлиб қолмиш дилимда.

Тинмайди томчилар,
Аямай камчилаб,
Бўғотдан тортқилар майса қулоғин.

Томчилар тинмайди,
Тинмай дил тирнаб у,
Тинган хисларимни қўзғотар тағин.

1970 й.

ИРОДАГА

Мен хаётдан сенга беташвиш,
Силлиқ тақдир сўраганим йўқ.
Тиламайман, умринг серолкиш
Шон-шухратга бўлсин деб тўлик.

Омадингни кидир ўзингдан,
Шўх, қувноклик бўлсин хислатинг.
Ором қолсин сенинг изингда,
Сен баҳорни тургин эслатиб.

Бутунича беролмасанг бахт,
Тутмасанг-да қувонч бир олам,
Доно сўздан бало ҳам карахт —
Бир оғиз сўз бўлолгин, болам.

Катта юмуш, катта тилакка
Бўлолмасанг майли илҳомчи.
Факат битта дардкаш юракка
Юпанч бўлгин, факат бир томчи.

Мен тақдирдан сенга катта бахт,
Хусну чирой тилаб олмадим.
Узун умр сўрадим факат
Ва биргина: элдан қолмагин...

1970 й.

ҲАР ДОИМ БЎЛСИН ҚУЁШ!

Ҳар доим қуёш бўлсин,
Дея куйлар гўдаклар.
Доим онам бош бўлсин,
Дея тилар гўдаклар.

Онасин умрин тилаб
Куйлаганда қизчалар,
Қайлардадир ўт ичра
Оталарни жанг чорлар.

Боз яйрашиб қизларим
Отасига талпинса,
Ота-бола завкидан
Кўзларимга бахт инса.

Йўлга чиқса ортидан
Йиғлаб қолса гўдагим,
Гох яйрару гох зимдан
Увишади юрагим...

Инграр уруш қайдадир,
Ёқиб ернинг юзини.
Бугун эса «дадам» деб,
Тили чиқди қизимнинг.

Толеинг бутун бўлсин,
Бутун бўлсин юрагинг.
Отагинанг умрин ҳам
Болам, қўшиб тилагин.

1970 й.

* * *

Дугонам, кел энди тарк эт хонангни,
Юр дала сайлига, ўтмасин фурсат.
Бир зум отасига бергил болангни,
Бу кун аввалгидай кезайлик хурсанд.

Аввалгидай ясан чиройинг очиб,
Кел, чамбар сочингни ўрайин майда.
Сени бундай кўрмоқ, ахир, қувонч-ку,
Бугунги бу чирой эртага қайда?!

Юра кол, ўрикзор гулин тўкмайин,
Ҳали тараб бўлмай хидини ялпиз.
Тўйиб симирайлик баҳорий майни,
Бу гаштни эртага қайдан топамиз?!

Бағрингизни очинг, онаизорим,
Болакай мисоли сингиб кетайин.
Сизни мен баҳорим дея ата-ю,
Бир яйрай, бир яйрай қолмай ғуборим.

Отагинам менинг, қуёшим менинг,
Набираларни бир ён кўйингиз бир зум.
Ўзим кафтингизга кўяй бошимни,
Бугун меҳрингизга қонайин ўзим.

Уйимнинг файзисиз, бахтимсиз, бегим,
Сизсиз бу ғўшада қолгум жавдираб.
Ва лекин меҳрибон кўзларнинг бугун
Ошкора розини турибман тилаб.

Ошкора сўзлангиз, шундай сўзлангки,
Сўзлар ифорида маст бўлайин, маст.
Бари ардофингиз тинглайин бу кун,
Балки у эртага кўнгилга сифмас!

Боғлаб қўймагандир ҳаётга бизни,
Қаламим, умримиз кетмокда учиб.
Куйлаб қол, ғафлатга бермагил изминг,
Куйла, ҳеч бўлмаса, иккимиз учун.

1971 й.

СЕЛ ҚУЯДИ

Сел қуяди, шамол дарбадар,
Уни хар ён сочиб ўйнайди,
Атрофимда хира бир парда,
Ховлидаги ҳовуз қайнайди.

Сел қуяди, шамол тут қоқиб,
Дув тўқару лойга белади.
Бир-бирини суяб тераклар
Дилдирашиб аҳвол сўрайди.

Бир-бировин қучиб-қунишиб,
Ухлаб қолди жажжи қизларим.
Отажони келади ивиб,
Дарвозада менинг кўзларим.

Сел қуяди, йўлга отланган
Қўшним қайтди яна изига.
Хушбўй сочин ювар райҳонлар
Бошин қўйиб тупроқ юзига.

Сел қуяди, бўғот тагида
Шумшайганча мудрар мусича.
Кўзларини маҳкам юмволиб,
Чўмилади шохиди ғунча.

1971 й.

ОНА УЙИМ

У мен туйган биринчи куй, биринчи олам,
Кушчаларнинг чуғуридай қувноқ кулгум у.
Илк бор терган бойчечагим, севинчларим ҳам
Қайлардадир тушиб қолган сочпопугим у.

Ўн тўққизга тўлган ёшим ҳусну чиройи,
Завқ-шавкига ҳамроҳ бўлган гувоҳ кўчам у.
Илк мартаба қалам тутиб, билиб-билмайин
Шеър тўқишни орзу этган сирли кечам у.

Қачонлардир шу кўчадан мени сўроқлаб,
Излаб, бўзлаб ўтган эмиш азиз кишим ҳам.
Сой бўйида қолиб кетди талай сирларим,
Ёшлигим-ла кетди қанча чала ишим ҳам.

Ўша ерда табарругим — отам пойини
Боши узра тутган кўхна, азиз остонам.
Қизлар билан кашта тикиб, яйраб, ёйилиб,
Шивирлашиб тонг оттирган файзли хонам.

Хаёлимдан ўтар гўё ширин туш мисол,
Ховлимизнинг бурчидаги мунғайган тандир.
Мунис онам балки шу пайт яноқлари ол,
Менга атаб иссиқ кулча ёпаётгандир...

1971 й.

КУТИШЛАР, КУТИШЛАР...

Пишкирганча ўтади поезд,
Аэропортга тўла одамлар.
Аллакимга мактуб битар қиз,
Қайларгадир шошар қадамлар.

Тўптош ўйнаб остонасида,
Дадасини кутар кизалок.
Кимдир жилмай ўз хонасидан,
Хат кутади тоқатлари ток.

Эртанги кун осудалигин
Ташвиш билан кутади она.
Қайлардадир қўшиғу кулги,
Келин кутар қутлуг тўйхона.

Кўкдан ёмғир тилар бошоклар,
Бошларини қуйи солишиб.
Мен ҳам доим кутгум бировнинг
Йўлларимда учраб қолишин...

Тумшукчасин чўзиб, чиркираб,
Онасини кутар полапон.
Остонадан жилмай, йўл қараб,
Тўптош ўйнар кизалок ҳамон.

Пишкирганча ўтар поездлар,
Бекатларга тўла одамлар.
Мустар йўллар бир-бирин излар,
Қайларгадир шошар қадамлар.

1972 й.

АРМОНЛАРИМ

Армонимдир — жамалакли сочим пилиги,
Чанг кўчада қолиб кетган чала ўйинлар.
Кулоғимда кўшиқ бўлиб қолди бир кулги.
Аллакимнинг суҳбатидан кетдим тўйинмай.

Эҳ армондир, ўша мағрур шарму назокат —
Учрашмаган учрашувлар қолди йўлларда.
Юрагимга сингди пинхон хисларим қат-қат,
Армонларим кетди ўша суқсур бўйларда...

Учрашмаган учрашувлар қолди йўлларда...

1972 й.

ТАНБУР КУЙЛАР...

Тургун Алиматовга

Танбур куйлар, куйки, авжида,
Тўлғонганча тутар оламини.
Сеҳр оқур куйнинг мавжида,
Қайта бошдан битар оламини...

Қайта бошдан яралдим мен ҳам,
Бир пок нурга чулғанар кўнглим.
Нохуш хислар топади барҳам,
Бир пок нурдан улғаяр кўнглим.

Хислар тошар бағримдан гўё,
Тўрт девори эрир хонамининг.
Хузуримга оқадир дунё,
Кучгудайман бутун оламини.

Ташвишларим, дардим, ўкинчим,
Тарк этдилар, кетдилар мендан,
Эй ноқобил дўстгинам, тинчи,
Бугун кечдим бари гинамдан.

Олисдаги дилкаш дугонам,
Келгил, яна меҳримга жойлан.
Дўстлар, сизни соғиндим бу дам,
Остонангиз ўпдим хаёлан.

Танбур куйлар, куйки, авжида,
Бир пок нурга чулғанар кўнглим.

Сехр окур куйнинг мавжида,
Бир пок нурдан улғаяр кўнглим.

Кўшни уйда кўринган тутун,
Тор кўчадан ўтган қадам хам,
Неки гўзал, неки беҳусн
Менга бари азиздир бу дам.

Танбур куйлар, куйки — сехргар...

1973 й.

ТОНГ

Тонг чўқкидан ошдию,
Қишлок узра қуйилди.
Борлик келиб ҳушига
Сескангандай туйилди.

Шундай, якин орада
Хўроз шошиб чакирди.
Маъради қўй кўрада,
Ағдарди бўш пакирни.

Уйқусираб болакай
Алланима сўради.
Бувижони эркалаб
Уни қайта ўради...

Чирс этдию юз очди
Нилуфар гул ҳовузда.
Остонада келинчак
Пайдо бўлди товусдай.

Ичкарида ипак курт
Тинмай емак сўрайди,
Барг кесгали отахон
Аравада жўнайди.

Йўлга тушди чол бува
Хатто ичмай чойини.
Араванинг ортидан
Кампир қолди койиниб.

Камраб якин-йирокни
Келди трактор уни.
Бошланмоқда кишлоқнинг
Яна қутлуғ бир куни.

1973й.

ГУЛ ФАСЛИ

Беҳи гули — оқ капалак,
Кувлар уни шаббода.
Гулга тўлмиш еру фалак,
Атир ёғар хаводан.

Хушбўй жийда япроғида
Куй ўқийман хўп майин.
Бокар ўрик булоғидан
Довуччаси хўмрайиб.

Шошиб тошар бўтана сой
Хас-хашакни кўтариб.
Тахтачада унар буғдой
Сумалакка аталиб.

Борлиқ ранги хушим тутди,
Қолдим унинг қошида.
Қизларимга кўйган сутим
Тошди ўчок бошида.

Тошди бебош хаёлларим
Айлантириб бошимни.
Олиб келди гулдай, сўлим,
Хур ўн саккиз ёшимни:

Аввалгидай сочим узун,
Қаро эмиш тўлқини.
Бокар эмиш кимдир махзун,
Кимдир эса хўрсиниб.

Юзим лола, изим лола,
Лола эмиш кўйлагим.
Баҳордай шўх, завққа тўла
Пайтим бир дам ўйладим...

Гул учади бирин-кетин,
Сой тошади хўп жўшиб.
Қалбим эса тўкир шириш
Соринчсимон бир кўшиқ.

1973 й.

МЕН БИРОВНИ СЕВГАН ЎХШАЙМАН

Сирдош сойим шовқинламай тур,
Камсукум ой, сен ҳам бу ён юр,
Келинг, қизлар, келингиз тезроқ,
Юрагимга солинг-а кулок —
Мен бировни севган ўхшайман.

Ошиқ йигит ёнишингни кўй,
Мен ҳақимда хонишингни кўй,
Толеингни ўзга ёқдан кут,
Унут мени, мутлақо унут —
Мен бировни севган ўхшайман.

Аллақайда бир онаизор
Келин килиш дардида бедор,
Менга атаб сеплар йиғармиш,
Қўйинг, она, бу зое ташвиш —
Мен бировни севган ўхшайман.

Бугун сойнинг шовқини бошқа,
Бугун ойнинг ёлқини бошқа,
Бугун қизлар имлар пичирлаб,
Бугун онам боқар тушунмай —
Мен чиндан ҳам севган ўхшайман.

1973 й.

ҚОР ЁҒАДИ

Қор ёғади оппоқ, оҳорли,
Ерни белаб юмшоқ патига.
Яйрай-яйрай захматкаш борлик
Кирмиш унинг момик қатига.

Яп-яланғоч дову дарахтлар
Барра тўнда кўпчиб яйрамиш.
Кесик тол ҳам бугун қарахтмас,
Башанг, оппоқ салла бойламиш.

Йўлакларга пойандоз тўшаб,
Поклик тўлди бизнинг чорбоққа.
Кўнглим недир кутганга ўхшаб,
Бир илинжга тўлиб бормокда.

Оппоқ борлик, оппоқ ҳисларим
Бир жонимга сиғмас кўринди.
Ўпгудайман оқ изларингни,
Бу покликни сенга илиндим.

Қулоғимга бир шарпа инди,
Келиб қолгин оқ тилақлигим.
Шу оқ ҳислар ичра, ҳа, энди
Сезмоқдаман ҳўп керақлигинг.

Қор завқидан таним яйради,
Поклик тўлди бизнинг чорбоққа.
Дамлай қолай, чойим қайнади,
Кимдир келар худди шу ёққа...

1976 й.

МУЪЖИЗАЛИ ДАҚИҚАЛАР

Зилдай замин дарз кетибди
Қилдай майса дастидан.
Еру кўкни маст этибди
Ялпиз қай хас остидан.

Ҳар куртакда бир тугун сир
Ечилмокка ошиқар.
Фунча лиммо-лим тўлибдир
Ним пушти ранг қўшиққа.

Булут кетди, ёши бунда
Марваридга айланди.
Дов-дарахтга шода-шода
Маржон бўлиб жойланди.

Эҳ, жойланди туйғуларим
Маржон таккан толларга.
Фунчаларнинг юзидаги
Ул биллурий холларга.

Муъжизага тўла онлар,
Эвоҳ, ўтиб борадир.
Шундан бағримда армонлар,
Бағрим менинг ярадир.

Борадурман мен ҳам ўтиб,
Хеч иш келмай қўлимдан.
Эй, шеър ишқи, дастим тутиб,
Мадад бўлгин йўлимда!..

Яшамокни куйлаш сўзи
Бордир, расми азалдир,
Лекин ўтар ҳар он ўзи
Минг ғазалдан гўзалдир.

Шу гўзаллик тароватин
Сатрларга солайин.
Яшиллигин, исин, тотин,
Аслин олиб қолайин...

Ҳар гал отам йўқлаган дам
Ёшарган пайтларимни.
Дилкаш, серзавқ онамлардан
Эшитган байтларимни.

Жамалак соч қизларимнинг
Эркалиги, қувлигин.
Сувратин чизиб олай,
Сингилжон, сулувлигинг...

Япроқдаги ғуж биллурни
Терай тўкилмасидан.
Ёзиб олай булбул куйин
Ғунча сўтилмасидан...

Мўъжизали онлар учиб,
Биздан қочиб борадир.
Қўлдан кетган дамлар учун
Бағрим пора-порадир.

1978 й.

*Андижонлик хонанда
Абдухалил Абдулҳакимов
хотирасига*

* * *

Осилганча қозикка унсиз йиғлайди танбур,
Токчага мук тушволиб жим оҳ чекар доира.
Бугун бир сўз демокка бемажол, безабондир
Куйингизга жўр бўлган ўша бийрон шоира.

Кулоғиму қалбимга бугун тан бермоқдаман,
Нечун тарс ёрилмади, портламади, воажаб!
Юрагимда фарёддай ўртаниб янграмоқда
Ул сиз эриб куйлаган «Ушшоқ», «Гиря»
хам «Ажам»...

...Сиздай дилкаш бўлишни орзу қилар эдилар,
Саси оташ бўлишни орзу қилар эдилар!
Орзумандлар қолдилар изингизда жавдираб,
Сиз кетдингиз, оғажон, биз қолдик-ку
довдираб.

Кимдан боғлар қоларкан, кимдан бир сиқим
тупрок,
Кимдир дилга ботаркан ойланиб, қуёшланиб.
Кўз юмдингиз, оғагинам, назаримда сиз бироқ,
Қолдингиз-ку бирданига ўлмас куйга айланиб.

У бир куйки, янграйверар кўнгилларда, ўйларда,
Жон бағишлар аввалгидай давраларда, тўйларда.
Фақат ҳамон йиғлар танбур, юпатмоқлик
душвордир,
Доира жим оҳ чекади токчага мук тушволиб...

Сайроқи қуш, сиз учдингиз, кўзлар кўкда
жавдирар,
Сизсиз бўм-бўш ерга сиғмай бизлар қолдик
довдираб...

1978

ҚЎШИҚҚА ХЕЧ ЎЛИМ ЙЎҚ

Чиқ-чиқ дея, соат курғур хайдай-хайдай
Олиб кетди чақмоқ-чакин дамларимни.
Шўхчан сойлар юлкиб қочди ўйнай-ўйнай,
Ёшлигимнинг тоти, ширин ғамларимни.

Қалдирғочнинг ул кайрилма қанотида
Учди-кетди кайрилма кош ёшим менинг.
Биздан узок-узок кетган из ортидан
Нураб-нураб битди-ку бардошим менинг.

Бир яширин оҳим кетди қайтмас бўлиб,
Сирли-сирли нигоҳдаги саволларда.
Шивир-шивир бўзлаганим тўлиб-тўлиб,
Учиб кетди дайди, бебош шамолларда.

Шамоллар-ку елар, сойлар оқар хануз,
Фурсат ўтар чанг солганча нақдимизга.
Гоҳи армон, соғинч бўлиб осилурмиз,
Ўтаётган бул бевафо вақтимизга.

Э воҳ, ёшлик меҳмон экан, армон-туман,
Умримиз ҳам ўтар-кетар, қўним йўқдир.
Энди ҳар он, сониямни куй қилурман,
Қўшиқ бўлай, қўшиққа ҳеч ўлим йўқдир!

Мисраларда шода-шода куй бўлайин,
Осилайин шўху бебош сой бўйнига.
Чаманларга қўшиқ бўлиб қуйилайин,
Қўшиқ бўлиб синггай она Ер қўйнига.

Учқур-учқур ул сайёра шамолларга
Ширин-ширин оҳанг бўлиб чирмашарман.
Қадамларим етмаган кўп томонларда
Дилкаш, ширин қўшиқдайин мен яшарман.

Қалдирғочнинг бахмал-бахмал тўшларига
Бир куй бўлиб ёзилайин олов-олов.
Ох, тўкилсин мен кўзлаган томонларга
Қайта бошдан ўтда қолсин олис биров...

Қалдирғочнинг ул қайрилма қанотида
Учиб кетди қайрилма қоп ёшим манинг.

1979 й.

МАКТУБ

Ўқувчиларимга бағишлайман

1

БОРЛИҒИМ, БОРИМ ЎЗИНГИЗ

Сиз — хотирам қатига яширган гавҳарларим,
Сиз кўнглимнинг гўшасин ёритгувчи ойимсиз.
Ушбу кўҳна дунёдан орттирганим, зарларим,
Сизлар бино қўйганим, кўркимсиз, чиройимсиз.

Шўху бебош ёшингизни, бардошларим толса-да,
Гох жаҳл, гох сабр-ла кўзларимга суртдим мен.
Оламимда не гўзал эзгуликлар бўлса гар,
Ховуч-ховуч маржондай қўлингизга тутдим мен.

Дафтар кўриб узун тунлар, мадорларим куригач,
Такрор-такрор тирилганман сиз олган «тўрт»,
«беш»ларда.

Сизни аяб-аяб охир ўзим бўлдим тажанг, кож,
«Торсан» деган танбех олдим баъзан ёру
хешлардан.

Курсиларда полапондай ўтирдингиз ғужурлаб,
Қатнай-қатнай қошингизга иликларим толганда,
Толганида қанотларим сизга парвозлар тилаб,
Тундай қаро сочларим ҳам қаро бўлмай
колганда,

Ногоҳ бир тонг сизни кўрдим, тамом-тамом
бошқача,
Эсу ҳушим, хаяжоним чиппа қолди бойланиб.
Қаранг, комат тугул, ҳатто кўзу қабоқ, қошгача
Қолибсиз-ку бирданига ёшлигимга айланиб!

Қаён боксам, нигоҳларим ёшлик билан учрашди,
Сухбатим ҳам, улфатим ҳам ёшлик билан лик
тўлик.
Шунда уқдим, Аллоҳ берган мукофотим —
шу гаштим,
Ёшлик деган неъмат ичра кексаймоққа ҳаққим
йўк!

2

МЕН ШЕЪР АЙТДИМ

Фалакиёт илми, бир ён тарих, кимё, алжабр,
Сизнинг ақлу зеҳнингизни олмосдайин қайради.
Мен эсам-чи, адиблардан келтириб минг бир
таъбир,
Эзгуликка олиб кирдим кўнглингизни яйратиб.

Мен шеър айтдим, улар сизга сеҳр бўлиб
кўндилар,
Жавдираган нигоҳларга бирдан маъно инди-ку.
Шўхчан қизлар бирданига ўйчанликка кўндилар.
Кувноқкина қув боланинг қувликлари тинди-ку!

Шеър ўқидим, ўйингизда дунё қайта яралди,
Сиз ва олам ўртасинда шеър бўлдию таржимон.

Гўё оддий арикчадан бирдан кўшиқ таралди,
Юлдузларнинг эртагига тўлиб кетди осмон.

Мен шеър айтдим, ўшал кеча ойга сирдош
бўлдингиз,
Гул ўғлоннинг хаёлида сулув қизга айланди.
Ён дафтарга билдирмайин недир ёзиб қўйдингиз
Ва булбул ҳам ишқ бобида бош қаҳрамон
сайланди.

3

КАМОЛОТ

Навоийнинг салтанати, гоҳи Ҳамза бағридан,
Гоҳи Ойбек ғазнасида дуру гавҳар олдингиз.
Фафур Фулом чашмасию Ислом шоир нахридан
Қона-қона бирданига катта бўлиб қолдингиз.

Ўзи таҳсил бериб қўйиб, ўзи қолди Фарход
лол,
Сиздай фарҳодларимнинг шахду туришларига.
Мавлоно Қодирий ҳам бўлибдур паришонхол,
Рашик келиб Кумушдан-да аъло кумушларимга.

«Минг бир жон»ни бизга бериб, ўзи кечиб
жонидан
Кетган Абдулла Қаххор ҳам чунон етди тилакка.
Чуғурлашиб, жой талашиб Саиданинг ёнидан
Қушчаларим учмоқ бўлар эргашиб «Синчалак»ка.

Шунда бир мушт урдим-да мен меҳр деган
курғурга,
Турса ҳамки кузатмоқнинг хаяжони этим еб.
Бир томондан чулғанганча ажабтовур ғурурга
Аттестатга имзо чекдим «камолига етди» деб.

Сўнг бош узра кўтарганча, тутган каби қуёшга,
Учирмоққа олиб чиқдик кафтимизга қўндириб.
Учдингиз-да, кетдингиз сиз юксак парвозни
бошлаб,
Чағ-чағингиз у ложувард осмонларни тўлдириб.

4

ДУОЛАРИМ

Томирларинг толмас бўлсин, дедим бўлгин
омонлар,
Қанотларинг олмос бўлсин, балоларни кесгани.
Хаётингда учрамасин асло сўзи сомонлар,
Калхатларнинг йўлларида йўлинг тушсин
тескари.

Дея тилаб қолгум ортда, ахир ҳаёт ҳаёт-да,
Яшаш ичра туман ташвиш, кўпдир ҳали
кўрмагинг.
Гох учраса турфа иллат одам аталмиш зотда
Танг қолмагин, ҳар нарсанинг бўлар тошу
курмаги.

Бахиллар бор, гар учраса, раҳм қилиб ўт унга,
Чунки ўти ўзи билан, куя-куя кул бўлур.

Майда-чуйда хасратларга, ох-вохларга юкунма,
Сен сабр бўл, шукрона бўл, матонат бўл,
баланд тур!

Мен ишонгум, курашларга чидагайсан, болажон,
Қаддинг букма, ҳаётингнинг кўпайса гар дард,
ғами.

Йирик ғамга йирик шодлик элдир,
йирик ҳаяжон,
Кимки кам-кам йўқотибди, кам-кам бўлур
топгани.

Қўлларингга ишонгум мен, боғлар яратажакдир,
Шу қўлларга тутдим мана кам-кўсти кўп
дунёни.

Унинг ҳеч йўқ бир давоси сендалиги бешакдир,
Даво қўлга зор дунёнинг у ёни ҳам бу ёни.

Кўзларингни севаман мен, кўзларки
коп-қорадир,
Тун нигоҳинг тушгач, қалбда оппоқ тонгдир
отгуси.

Оҳ, бу кўзлар кимларнидир ишққа бошлаб
борадир,
Кимларнингдир юрагига қуёш бўлиб ботгуси.

Юрагингдир ишонганим, бори нақдим ўшанда,
У сен билан ҳамроҳ экан, мен бамайлихотирман.
Унга қулоқ солмоқликни асло қилмагин қанда,
Бўтам, сенга юрагингни соқчи сайлаётирман...

Йигитларнинг гурсиллаши кўчаларга тўлганда,
Шўху кувнок гурунглardan янграганда гўшалар.
Давраларда кимларнингдир мактовлари
бўлганда,
Дейман, «омон бўлсин, худди меникилар
ўшалар».

Олислардан тўйлар саси ҳавони яйратганда,
Туйғуларим келин-куёв йўлларига тўшалар.
Ҳар гал кўзларда ёш билан, тилакни қилмай
канда
Дейман, «бахти бутун бўлсин, меникилар
ўшалар».

Бўлмасангиз не қилардим, гоҳо ваҳм босадир,
Сизсиз шеър ҳам ҳеч бўларди, қолармидим
қаламсиз.
Сиз-ку дилда ўстирганим — энг муаттар, тоза
гул,
Ахир оппоқ тилакларда йўргаклаган боламсиз.

Оппоқ-оппоқ тилакларим ҳануз учар сизларга,
Соғинчларим ҳаёлимни етаклайди сиз томон.
Сизни кўмсаб бор кўнглимни бугун тўкдим
сўзларга,
Чироғларим, қайда бўлманг, бўлингиз
омон-омон!
1979 й.

* * *

Саида Зуннунова хотирасига

Ситам йўк шоирнинг ўлими кадар,
Чидам йўк тортмокка айрилиқ дардин.
Қўлимдан келсайди бир сеҳр агар,
Шоирларга энг кўп умр битардим.

У хар бир кунини куйга жо этди,
Кўнгилларда эзгу садо бўлди у.
У ўтли мисралар дардида ўтди,
Шеърлар ичра ёниб адо бўлди у.

Бу дунёнинг файзи ўчди бир сари,
Юраклар бу офир армондан толди.
Етим қолган шеърлар кезар сарсари,
Эх, қанча қўшиқлар айтилмай қолди.

Оламни этгани учун мунаввар,
Олганлиги учун кўнгиллар гардин.
Қўлимдан келсайди бир сеҳр агар,
Шоирларга энг кўп умр битардим.

1979 й.

АЁЛ СЎЗИ

Тоифамиз ажиб феъллик, гохи хайрон ўзимиз,
Билмайдурмиз, дарёемизми ёки олов ўзи биз.

Табиат-ку бизга бермиш нозик, нафис билакни,
Нозиккина билакнию энг каттакон юракни.

Ҳам демишки, яшамокнинг андозасин бичурсан
Ва не ташвиш келар бўлса, энг аввало ичурсан.

Ипак бирла пўлатданми қуймиш бизни табиат —
Бир феъллимиз нафосатдир, бир феъллимиз
жасорат.

Кундуз эрлар қаторинда меҳнатда от сурган
биз,
Сиз келар чоғ «хорманг» дея, таъзим билан
турган биз.

Яна айтай, бизнинг зотнинг жодулари хўп ёмон,
Жон йигитлар, бу жодудан жонни сақлангиз
омон!

Бир жуфт қаро кўз дардида Машраб девона
бўлди,
Шу жоду деб ўз юртидан Фарход бегона бўлди.

Яна мағрур, тошюрак деб исм қўйманг
бизларга —
Шарму ҳаё бизга бўлди, ошкор ёнмоқ сизларга.

Ўша мағрур турган кўйи сизлар дея мисли хас
Ёна-ёна кул бўлсак ҳам айтиш бизга расм эмас!

Шул ўринда табиатдан қилгум келар ўғитлар,
Бепарворок яралдингиз, беғамроқсиз, йигитлар!

Билсаларинг эди, биз-чун қанчалар қадрингиз,
Яйрай-яйрай бу дунёга сизмай кетармидингиз.

Сиз тасалли берган онлар йўқ эсак-да, бор
бўлдик,
Сиздан чиқар бир суҳанга гўдакмисол зор
бўлдик.

Сиз йўқ эса файз йўқолди, хоналар ҳам тор
бўлди,
Атру ифор бекор бўлди, ўсмалар ҳам хор
бўлди...

Оналикнинг ғазотида жонни қўйганда гаров,
Омон қолсанг, чақалоғинг аста кўрсатса биров,

Отасига ўхшаш қошу қабогини кўрган дам,
Эҳ, билмайсиз, бу — аёлга тимсоли йўқ бир
байрам!

Дарвозадан алпдай кириб, ховлию уй тўлган
пайт,
Болачалар «дадам»лашиб қошингизга елган
пайт,

Унут бўлар аразлару гинахонлик, ўгитлар,
Шу аснода сизни бошга қўйгум келар,
йигитлар!

Қўш гилосдай қизларимнинг сочларини
силаيمان,
Шулар ҳаққи бу дунёга хотиржамлик тилайман.

Отасининг қаторига икки ўғлон қўйдим мен,
Қўзларимнинг оқ-қорасин шуларга деб йўйдим
мен.

Мен истайман отасидай ишчан, ҳалол бўлишин,
Отасидай бекаму кўст камолини кўришни.

Тилакларим тилларимда титрамоқда ушбу кун,
Бола тутган билакларим титрамоқда ушбу кун.

Кирк биринчи йилнинг хали фироқлари битган
йўқ,
Унинг аламли доғлари, титроқлари кетган йўқ.

Юракларга қадалганча турар қабр тошлари,
Хайкаллар-чи, хайкал эмас, элнинг тош
бардошлари.

Куёв тўнлар қозикларга илинганча қолганин,
Ёр йўлида сарв қадлар кута-кута толганин.

Остонадан хануз жилмай мактуб кутган онани
Қўрарканмиз ҳалигача йиғлаймиз-ку аламли!

Тўққиз ўғли жангга кетиб қайтмаган ул
онанинг,
Ўн етимни бўзлай-бўзлай катта қилган
хонанинг

Остонасин тавоф қилиб, бардош тилаб олурмиз,
Оналикнинг шиддати, шахдин сўраб олур-
миз.

1979 й.

БОЛАМ, БОБОНГ КЕЛАДИ

Кун киздирар ёмон-ёмон,
Хамма ўтар соя томон,
Тақиллайди шул дам эшик,
Биров келди терлаб-пишиб.
Терлаб-пишмоқ кимга зарур,
Болам, худди бобонг келур.

Ёмғир қуяр челақ-челақ,
Хатто бошин эгмиш терақ,
Елкасида сувли осмон,
Биров келар бизлар томон.
Югурақол, ойимқизим,
Ивиб келган бобонг ўзи.

Қор ёғади куюн-куюн,
Қор ёғади уюм-уюм,
Киприккача босиб қиров,
Биз томонга келар биров.
Ким ҳам йўқларди бу пайтда,
Болам, бобонгдир албатта.

Шақшақ хакка шақиллайди,
Меҳмон бор деб, маъқуллайди,
Келақолсин ўнгдан тушим,
Дарвозада қолди ҳушим.
Ўзим пешвоз чиқа қолай,
Бобонг келар, хойнаҳой.

Туғиб бувинг кулчаларин,
Тўлдирганча кўчаларим,
Елкасига қуёш қўйиб,
Хонамизга нурдай тўлиб,
Онангизни этиб масрур,
Бодаларим, бобонг келур.

Ирода қиз тўшак солсин,
Иқбол парқув ёстик олсин,
Илхом болам, хап тур, бир дам,
Тиззадан туш, Баҳром, сен ҳам,
Бугун кўнглим аниқ билур,
Болаларим, бобонг келур.

1979 й.

БИЗНИНГ ХАТОЛАР

Ул кўзларнинг илтижоси ёндирадир боримни,
Шул кўз томон учгум келур ташлаб ғурур,
оримни.

Ох, ўртада бизнинг хато мисли олов уядир,
Ўтай десам, иложим йўқ, товонларим куядир.

Ул томонда бизни йўқлаб, бир куй ёниб
бўзлайди,
Бул томонда дил кабутар, хамрозини излайди.
Ох, ўртага зил чўкмишдир бизнинг ўшал
хатолар,
Ўтай десам, иложим йўқ, хатолар мисли тоғлар.

Танти, бевош ёшлик сабаб, ўнглаб бўлмас
хатомиз,
Сиз у ёқда, биз бу ёқда шу хато деб адомиз...

1979 й.

* * *

Гар айрилиқ бўлмасайди, дейман ўзимча,
Балки узун бўлмас эди бу қадар умрим.
Юрагим ҳам куйга мойил урмасди шунча,
Кунларимда, куйимда ҳам бўлмасди унум.

Гар айрилиқ бўлмаганда, кутиш, куттириш,
Ҳижрон, висол гаштин билмай ўтардик беғам.
Юрагинг ҳам қолмас эди кимсасиз, бўм-бўш,
Сенинг учун шунча азиз бўлмасдим мен ҳам.

1979 й.

* * *

Кечирингиз, гулдиракдай феълларим учун,
Ўйингизга яшиндайин тушдим, кечиринг.
Шамолларим куюнида қолдингиз бутун,
Бари ором, тинчингизни қувдим учириб.

Узр, аммо баҳор янглиғ келдим, кетарман,
Бор гардингиз ювиб кетгум, қоладурсиз тинч.
Сизга қолур ширин хижрон, муаттар армон,
Изларимда терадурсиз ям-яшил соғинч...

1980 й.

* * *

Гуркираган қувончларим сиз билан тўлди,
Сиз-ла тўлди бағримдаги титроқ аламлар.
Сизнинг билан олашим ҳам бир бутун бўлди,
Сизни ёдлаб тик яшайди шоир каламлар.

Исмингизни дур донадай териб шеъримга,
Ўйингизни ўнг-тушимга ошино этдим.
Жисмингизга жой тополмай ёну веримдан,
Қисмат сизни олисларга олди-ю кетди...

Алам бисёр, ярам бисёр, бағрим тўла ўк,
Фақат сиз йўк, ўзингиз йўк, азизим, сиз йўк...

1980 й.

* * *

Минг сулунни куйдирган ул сарвдайин буйингиз
Харидорим бўлибдур деб, ажаб, ёниб кетмадим.
Шайтон курсин, гумонларга тўлса гоҳо

дилимиз,
Гуноҳкор-ку демай, Сиздан, ажаб, тониб
кетмадим.

Сизни дея, Сизсиз яшаш йўлин ўзим сайладим,
Ўзим кетиб гоҳ ўт қўйдим ўзим еру самога.
Сизнинг алпдай жисмингизни муштдай қалбга
жойладим,
Исмингизни ёзиб қўйдим, қаранг, арши аълога.

1980 й.

* * *

Бошқаларга ўхшолмадик, ўхшолмадик-эй, эсиз,
Мағрурликда бизга киёс бўлди совуқ чўққилар.
Бошим эгиб бормадим мен, келмадингиз ва
ё Сиз.

Фурур бизни минг тирилтиб, минг бор яна йўқ
қилар.

Дардларимиз булоқ бўлди, бағримизда
вулқонлар,
Туйғуларга тил бермадик, на мен ўзим ва
на Сиз.
Бир-бировин излаб, бўзлаб топишганлар —
инсонлар,
Бизлар — тоғмиз, тоғлар каби зимдан нураб
боряпмиз...

1980 й.

* * *

Муҳаббатим, киминг бўлдим мен?
Дўстингманми, нечун дўст каби
Хол сўрмадим, кўнгил топмадим?
Нечун сўнди менда матлабинг,
Хоҳишингни нега топтадим?

Муҳаббатим, киминг бўлдим мен?
Ё ётманми, не учун унда
Бошгинамга сени этдим тож?
Нечун тавоф қилурман кунда,
Нечун сенда бари эҳтиёж?

Муҳаббатим, киминг бўлдим мен?..

1981 й.

* * *

Рўпарамда чўнг Яхшилик турар менга бериб
кўл,
Рўпарамда бир Илтижо такрорлар менинг
исмим.
Рўпарамда бир Ишончким дейди: менга таянч
бўл,
Унга тоғдай паноҳ бўлиб туйилар менинг
жисмим.

Қўй, бўзлама, юраккинам, қаролмасман сен
томон,
Чорлама, қўй, Яхшиликнинг қўлин тутмоқ
керакдир.
Ул Илтижо кўзларига шопириб бўлмас сомон,
Жилсам, Ишонч йиқиладир, елкам унга
тиракдир.

Юраккинам, бўзлама, қўй, қаролмасман сен
томон ...
1981 й.

* * *

Қарға булбулликни даъво қилмагай,
Ўрик бўлмадим деб куймас олуча.
Хар бир гул, чечакда ўзга бир чирой,
Қуёш ўзича шох, Ой ўз холича.

Хар бир инсон ўзи — янги кашфиёт,
Сендаги фазилат менда топилмас.
Жиндай кулиб бокса сенга бу хаёт,
Нечун оёғингдан илар анов кас?

Бугун мардмас, гарчи шахди беҳаддир,
Буюкмас, тутса-да елкада зил юк.
Бугун сенга омад тилаган марддир,
Худодан қўркса ким, ўшадир буюк!

1982 й.

ҲАЙРАТ

Созанданинг бармоқлари тўқимокда бир эртак,
Дуторига туйғуларим сим бўлиб бойланади.
Мана hozир хурларга қўшилиб кетсам керак,
Жисмим жисм эмасдир, хайратга айланади,
Созанданинг бармоқлари тўқимокда бир эртак...

Бу-чи сураат.

Қиш тасвири.

Қорли қоя.

Ойдин тун.

Ёлғиз арча жар лабида, эгик оппоқ қомати.
Суврат ичра совук бир сир имлайди мени беун,
Оппок қорга ботганича дилдирайди хайратим!
Мен қўрқяпман бу қояда ёлғиз қотиб қолишдан,
Совқотсам-да чиқолмайман рассом яратган
қишдан...

...Регистоннинг минорлари бот-бот тушар ёдимга,
Уста бобом бармоқ изи кўзларимга сурмадир.
Минг бир ўпиб тупроғин, айланай авлодимдан —
Минорларнинг учларида хайратим чарх урадир.
Нарвон қўймай юлдузларга дасти етган,
бобожон,
Осмонларга дастхатини битиб кетган, бобожон!

Хайрат ичра ҳисоб бергум, ҳисоб бергум ўзимга,
Ношудлигим, ғўрлигимга бераяпман бугун тан.
Иzza бўлган ўзлигиму минг хижолат кўзим-ла
Мен бу эпсиз қўлларимни кечиролмай турибман!

Эгам, сиру синоатинг, минг неъматинг ичинда
Бундай ношуд туришимни кечиролмай турибман!

1982 й.

АЁЛ ИСТАГИ

Хаёт-мамот баҳси кетар карахт қилиб оламини,
Одамларнинг умрин тилар юракда бир зил
туйғу.

Баъзан ширин рўзгорим ҳам шод этолмас
хонамни,
Гуркираган бахтим ичра на бир ором, тинч
уйғу.

Истайманки, мен хотиржам нонлар ёпай тонг
махал,
Остонамдан узилмасин менга азиз қадамлар.
Менга олқиш керакмасдир, керакмас олтин
хайкал,
Фақатгина хавотирдан халос қилинг, одамлар!

Токи фақат буғдой ноннинг хиди тутсин оламини,
Токи яйраб суя олай бағримдаги боламини!
Юрагимни хавотирдан халос қилинг, одамлар...

1982 й.

ИҚБОЛ

Юрагимда лиммо-лим туйғу,
Мен шеър қилиб айтмасам бўлмас.
Гарчи олий кашфим эмас у,
Балки оддий бир шеърдир, холос —
Мен бир ёниб айтмасам бўлмас.

У хис тўлар томирларимга,
Кўзларимга тўлиб борадир.
Кўчирмасам гар дафтаримга,
Бағримда нақ ўтдай ёнадир.
Бўлмок учун оловдан халос,
Мен у шеърни айтмасам бўлмас.

Тақдиримга минг бор шукрим,
Менга деди: шоирликни ол.
Майли, шеър деб қуриса илким,
Майли, бўлай беором, беҳол.
Кўнгилдагин шоирчасига
Куйламокнинг ўзи бир иқбол!

Юрагимга тўлди бир туйғу,
Мен шеър қилиб айтмасам бўлмас...

1982 й.

ҚЎШ КАПТАР

Қўш каптарим — отам-онам
Ғу-ғулашиб ўлтирар.
Кўзларимда эса мудом
Хавотирим мўлтирар.

Мўлтираган хавотирни
Ёзай десам, сўзим йўқ.
Бу қўшалок жавоҳирга
Жим бокмокқа тўзим йўқ.

Ортиқ боксам, кўзим теккай,
Ўз кўзим ҳам ўгайдай.
Ишонмасман еру кўкка,
Энди қайга қўйгайман.

Олиб юрсам қани эди,
Қўндирганча бўйнимга.
Яширайин қайга энди,
Беркитайми қўйнимга!

Қўйнимдаги каптарларга
Жон ипларим бойланган.
Учиб кетса, тушгум жарга —
Дунё чоҳга айлангай!

Кумуш патли каптарларим
Хазинамдир ёнимда.
Сурур ортар кўрган сарим,
Бир хавотир жонимда.

Қўш каптарим — отам-онам
Ғу-ғулашиб ўлтирар...

1982 й.

УЧ ЁР-ЁР

Соҳибахонга

1

Жонон қизлар тиллоридан
Ўлан учди, ёр-ёр.
Ўлан билан бизникига
Келин тушди, ёр-ёр.

Келинчакнинг поёндози
Бўлай ўзим, ёр-ёр.
Келин кўрдик озиб-ёзиб,
Яйрар кўзим, ёр-ёр.

Келинчакнинг ок рўмоли
Ҳарир экан, ёр-ёр.
Кокиллари толим-толим,
Пари экан, ёр-ёр.

Пари қизга пар бўлибдур
Куёвимиз, ёр-ёр.
Шодон келар босиб бир-бир
Қоши қундуз, ёр-ёр.

Қундуз қошли куёв йигит
Укам бўлур, ёр-ёр.
Унга тушган билмас ўгит
Бекам бўлур, ёр-ёр.

Келинчак қиз гул қизларнинг
Энг сараси, ёр-ёр.

Кўриб қувонсин кўзлари
Қайнонасин, ёр-ёр.

Отагинам, қайноталик
Қутлуғ бўлсин, ёр-ёр.
Саксон йилги армонингиз
Энди кулсин, ёр-ёр.

Келин деманг, боғимизга
Қумри келди, ёр-ёр,
Ота-онамнинг дармони —
Умри келди, ёр-ёр.

Энди дилдан ғам тўзибон
Пайхон бўлур, ёр-ёр.
Келинчакнинг хар сўзидан
Райхон унур, ёр-ёр.

Сохиба деб аталсангиз
Айлангум мен, ёр-ёр.
Сизни дилга соҳиб қилиб
Сайлагум мен, ёр-ёр.

2

*Бугун қўшни чорбоққа
Келин тушди, ёр-ёр.*

А. Қосимов

Бугун қўшни чорбоққа
Келин тушди, ёр-ёр.
Эшитмасам қанийди
Ҳушим учди, ёр-ёр.

Хуши учди деманглар,
Қиламан ор, ёр-ёр.
Атайлаб ҳам шу тўйга
Бормоғим бор, ёр-ёр.

Куёв йигит, мана биз,
Кулиб келдик, ёр-ёр.
Биздан қолган кўнглингизни
Олиб келдик, ёр-ёр.

Кўнглингизни олинг, майли,
Кўнглим тинсин, ёр-ёр.
(Бугун сизга гул беролган
Қўлим синсин, ёр-ёр).

Муҳаббатин юта олган
Бир денгизман, ёр-ёр.
Сизни ўзга қўлга берган
Мардингизман, ёр-ёр.

Майли, сиз деб бағрим ёниб
Тамом бўлсин, ёр-ёр.
Сизни олган ўзга қўллар
Омон бўлсин, ёр-ёр.

Тўйингизда тилайдирман
Толедан тахт, ёр-ёр.
Бор бўлсангиз бу дунёда
Шу бизга бахт, ёр-ёр.

Мардлик билан ёр-ёр айтиб
Турган ўзим, ёр-ёр.

(Тўйингиздан омон кетай,
Тиланг тўзим, ёр-ёр).

3

Айтсам айтай, «ёр-ёр»ни
Тўйдир бу кун, ёр-ёр.
Келин билан куёвнинг
Бахти бутун, ёр-ёр.

Бахтлиларнинг тўйида
Ҳамма хурсанд, ёр-ёр.
Хой, дугонам, бўйингдан,
Нега жимсан, ёр-ёр.

Дугонам дер: бу бошда
Хаёл кезар, ёр-ёр.
Ёр-ёр юракни тошдай
Ёмон эзар, ёр-ёр.

«Ёр-ёр» айтмай мен ўлай,
Қаддингни тут, ёр-ёр.
Момо, қурбонинг бўлай,
Бу не сукут, ёр-ёр?

Дардинг олай, хай, овсин,
Йиғладингму, ёр-ёр?
У дер: «ёр-ёр»инг курсин,
Тиғладинг-ку, ёр-ёр.

...Айтмас эдим «ёр-ёр»ни
Айттирдингиз, ёр-ёр.

Жимиб кетган озорга
Қайттирдингиз, ёр-ёр.

Ўланчини бетуйғу,
Туймас деманг, ёр-ёр.
Куйлаб туриб куяр у,
Куймас деманг, ёр-ёр.

Куйлаб туриб куйганнинг
Бутуни йўқ, ёр-ёр.
Вужуди ўт, кул анинг
Тутуни йўқ, ёр-ёр.

Хай-хай ўлан, жон ўлан,
Ўлан айтдик, ёр-ёр.
Тўй бахона, дилдагин
Айтиб қайтдик, ёр-ёр.

Ёшлик билан нақд кетди,
Юрак толди, ёр-ёр,
Бизга факат «ёр-ёр»лар.
Айтиш қолди, ёр-ёр...

1983 й.

БАХИЛДАН БАҲРА ОЛМОҚ

Чарақ-чарақ кулар эдим, билиб-билмай
сўйлардим,
Ногоҳ йўлдан бахил чикди, бўш сўзимни терди у.
Ўз сўзим-ла ўз-ўзимни савалади: ўйландим,
Зийрак тортдим — тил тийишдай ажиб сабоқ
берди у.

Куёш сари югурардим, яланг оёқ, яланг бош,
Ногаҳонда шиллик куртдай, сескантириб
баданни,
Товонимга ёпишди у. Шундан бери дош-бардош
Ва хушёрлик ҳамдам бўлди — билиб босдим
қадамни.

Гоҳ теграмга халқа солиб, илон каби вишиллер,
Тахдид этиб, бутун жонни келтиради яримга.
Мен-чи, шунда басма-басга кучимга куч
қўшурман,
Кон ўрнига иродамини қуйиб томирларимга.

Зулмат янглиғ ул бахилни тамом эритмок учун,
Нур йиғурман қатра-қатра ёришгунча то жаҳон.
Ва қасд билан ундан бир кун самога кетгум
учиб,

Сўнг хайкиргум:
КАНОТ БЕРДИНГ, РАҲМАТ СЕНГА,
БАХИЛЖОН!

1983 й.

УРУШДАН ҚАЙТМАГАНЛАРГА МАКТУБ

Мен урушни кўрмаганман, туғилганман сўнгида,
Бироқ сизни, оғажонлар, тилайман зор ўнгимда.
Беқасам тўн ярашган ул бўйингиз чинормиди,
Чинор бўйли йигитларга тор кўчалар тормиди,
Тор кўчани жаранглатган куйингиз алёрмиди,
Алёрлатиб куйлатганнинг кўзлари хумормиди?

Хумор кўзлар йўлингизда хуморланиб
тиндилар,
Сизга белбоғ тика-тика игналар ҳам синдилар.
Зар-ла тиккан зорга тўла шоҳи белбоғ тўрт
учи,
Шоҳи белбоғ боғлар оғам, қайтмадингиз
не учун?
Кута-кута ҳамма толди, энди сабру куч тилар,
Фақат қолди онажонлар остонада мўлтираб.

Кута-кута толиққанлар кутмасликка кўндилар,
Қанча-қанча онажонлар остонада сўндилар.
Биз эгилдик оналарнинг хасратини бўлишиб,
Бугун мен ҳам она бўлдим, ўғлим борар
тўлишиб...

...Мана яна тор кўчага тўлди сирли кадамлар,
Деворлардан узатилди ховуч-ховуч бодомлар.
Бодом чаққан киз боланинг бодом кабоғи
хушдир,
Бу хуш кўзлар, илоҳим, ҳеч кўрмасинлар
урушни!

Тор кўчалик йигитчалар куёвликка чоғланди,
Сизга деган шоҳи белбоғ укамларга боғланди.

Укамларга боғлиқ кўнглим сурурланиб боради,
Икки ёнда икки келин сулувланиб боради.
Сулув-сулув келинларнинг хавотири жонимда,
Жондир менга икки укам — омон бўлсин ёнимда.
Ёнимдаги бору йўқдан сўйласам боз, оғажон,
Қизларим бор атиргулдай, кучоғимда қўш
ёғлон.

Қўш ёғлонга она бўлдим, юрагимда қўша тоғ!
Қўш тоғларим татимайди онамларни кўрган чоғ!

...Мен урушни кўрмаганман, кўрганим йўқ
сизларни,
Аммо уруш кеча бўлган, ўчмай турар излари.
Сизни тирик дедим, мактуб битдим шодлаб
ўзимни,
Ўз-ўзимга тўзим тилаб тугатурман сўзимни.

1983 й.

МУХЛИСЛАРИМГА БИР ҲАЗИЛ

Ардоқли мухлисим, тинглангиз,
Мен сизга айтайин боримни.
Ортиқча майиндир демангиз,
Сиз учун чертилган торимни.

Хакқи рост, куйларим хўп содда,
Сизни лол қолдирар демасман.
Дунёлар очмадим фавқулодда,
Хайқириб чақира билмасман.

Ўзгадан топурсиз уларни,
Менда йўқ бундайин парвозлар.
Сиз тингланг ўшал ўт куйларни,
Жўр бўлинг етганча овозлар...

Шоирлар миндирган отларда
Хўп учиб белингиз толигач,
Ва улар топган чўнг гаплардан
Ақлингиз оғирлаб оғригач,

Ул таранг асабни ортмоқлаб,
Заминга қайтсангиз бедармон,
Сиз мени ўшанда сўроқланг,
Ўшанда мен пешвоз чиқарман.

Бормисан, деб шунда суярсиз
Ул сокин, камсукум куйимни.
Исмимни Ором деб қўярсиз,
Ўзимни атарсиз Суюмли.

...Мухлисим, кўйингиз армонни —
Хайкирик йўк бизнинг ваъдада.
Хайкирик олмаган доvonни
Олурмиз биз майин пардада.

1983 й.

ЁМҒИРДАН СЎНГ

Ёғиб юборди-я ёмғир ниҳоят,
Осмон кулф-дилини заминга очди.
Очди-ю, кўксида куёш балкиб кетди,
Эҳ, энди ернинг ҳам уйқуси қочди!
Дардлашув бошланди, ширинки... ғоят!

Бу холдан танг қолган табиат бирдан
Ям-яшил лаҳжада сўзлаб юборди.
Ва ғужғон гул бўлиб очилиб кетди,
Силкиниб қуш бўлди, бўзлаб юборди,
Турфа оҳангларда сочилиб кетди.

Осмон тугун бағрин заминга ечди,
Осмондан туриб-а?
Сиз-чи ёнимда.
Жимжит сокинликда умримиз кечди,
Эҳ, нурга зорликдай дард бор жонимда!

Сиз ҳам дил тўксангиз эртами, кечми,
Куёш бўлар эди унда исмингиз!
Мен бирдан райҳонга айланар эдим,
Атримга тўларди изингиз, жисмингиз,
Ё энг соз қуй бўлиб сайланар эдим,
Ё сиздан нур олиб ойланар эдим,
Агар очилсангиз, эртами, кечми!

...Бугун бағрин тўккан Сиз эмас, осмон,
Яйраган мен эмас, Сиз жимсиз ҳамон.

1983 й.

ВАСИЯТ

Мен дунёдан ўтсам, ҳеч гапмас,
Ўша-ўша қолади олам.
Бир кун битар ўлим солган дарз —
Боласига овунар болам.

Мен дунёдан ўтсам, ҳеч гапмас,
Дўстларимни сақлайди сабр.
Ҳеч ким мен деб завол ҳам топмас,
Ёлғиз Сизга бўлади жабр...

Кетгудайин бўлсам, ҳеч киммас,
Сиз куйинг, Сиз, ҳар нени қўйиб.
Ҳеч ким Сизни менчалик демас,
Шоир бўлмас жонидан тўйиб,
Ўтмас жондан тўйгунча суйиб...

Куйинг обдан, куйинг, Сиз куйинг...

1983 й.

МЕНИНГ АЗИЗ ЮРАГИМ

Қўлларимни қўл демасман,
Сизни тутди ётларга.
Қўзларим ҳам дўст эмасдир,
Қўнар ўзга зотларга.

Сўзларимнинг йўқ иймони,
Шунча ичиб тузимни —
Битур Сизмас ўзга номни —
Ихлосларим узилди.

Оёқларим ғоят гўл-да,
Шайтон уни қайирди.
Сиз томонга элтар йўлдан
Изларимни айирди.

Ёлғиз юрагим англади,
Қўнди амрларимга.
Исмингизни жаранглатиб
Қуяр томирларимга.

Бу вафодор юрагимни
Асраб ағёр қасдидан,
Яширдим жон оғриси-да,
Суякларим остига...

1984 й.

БАЛОДАН ҲАЗАР ...

У — бекам ўзича, у — тугал етук,
Ўзига қўйгани — энг олий бахо.
Унинг назарида Куёш ҳам хунук,
Ой ҳам энсасини қотирар гоҳо.

У тинмай булбулга тилайди завол,
Уйқусига халал бергани учун.
Ҳатто ўз юрагин олади малол,
Тинмасдан «дук-дук»лаб ургани учун!

Уй, рўзғор, жигарбанд мисоли бир тўп,
Гоҳида ирғитар, гоҳда суяди.
Болалар хуркагу эрнинг шўри кўп,
Ундан яхши-ёмон тенгдан куяди!

Гўзалмас, феъли бад бўлса аёлнинг,
Тили ёмон аёл севилмас сира!
Дунёга шу жинсдан чиққан балонинг
Келмагани яхши, келгандан кўра!

1984 й.

МАРСИЯ

*Сафдошим, асил инсон, очилган гулдай
ўттиз саккиз ёшида кетган Мақсудахоним
хотирасига.*

1

Орамиздан кетди бир санам,
Орқа тўла сочлари билан.
Ох, юриши товусдай там-там,
Ул қоши қийғочлари билан
Орамиздан кетди бир санам.

Дилкаш эди, париваш эди,
Кўзлари чўғ ўт-оташ эди.
Қисмат бизни яралаб кетди,
Сарамизни саралаб кетди.

Орамиздан кетди бир санам,
Узиб торнинг янгроқ пардасин.
Тиларди-я ҳамиша онам:
«Қаторларинг хато бўлмасин».
Хато кетдик ғафлатда, онам,
Орамиздан кетди бир санам...

2

Турналар «хув-хув»лаб кетмоқда кайтиб,
Ох, улар тилини укканимдайди!
Турнажоп, у не сас оҳинг, доғингми,
Хайр энди, маҳкам тут арғимчоғингни!

Йўллларинг олисдир, йўллларинг узок,
Омон-омон қайтгил қаторинг билан.
Ёнбошида туриб, сулув ва қувноқ,
Гулдайин жўрамни бериб қўйдим ман!
Доғ устига яна кўрмай доғингни,
Турнажон, маҳкам тут арғимчогингни.

3

Мақсудам, Мақсудам, Мақсудахоним!
Ардоклаб, эркалаб чорларман яна.
Даво деганлари қани вақт, онни?
Оҳ, битмас кўринар дилдаги ярам!

Сочларини узун ўстириб чунон,
Умрини ярмида узган малагим.
Ул қаро қош билан, қаро кўз билан
Қаро айрилиқни тузган малагим.

Иш бўлса, мен борай дердинг шошилиб,
Дардингизни олай, дердинг шошилиб.
Яна нени сездинг, жони ҳалагим,
Айт, кимнинг ўрнига кетдинг шошилиб?!

Ул қаро қош билан, қаро кўз билан
Қаро айрилиқни тузган малагим.
Сочларини узун-узун ўстириб,
Умрини ярмида узган малагим,
Мақсудам, Мақсудам, Мақсудахоним...

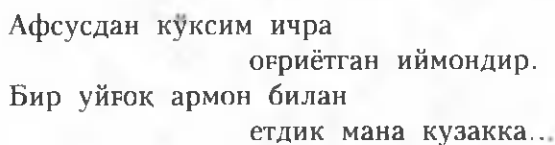
1984 й.

КУЗДИР БУГУН

Серхосият фасл бу —
 лой сувлар тиниклашур,
 Офтобда ширмон бўлган
 сулувлар тиниклашур,
 Кўнгилда сурон тингай,
 туйғулар тиниклашур,
 Кечагидан кўра эп —
 укувлар тиниклашур,
 Хазонин кўзга суртай,
 шукр, етдик кузакка.

Умрнинг хам кузидир,
ақлларда тиниқлик,
Қирқда куюлур деган
нақлларда тиниқлик,
Ўша қирққа етдик биз,
сўз-тилларда тиниқлик,
Асовлигин унутган
бу феълларда тиниқлик,
Хазонин кўзга суртай,
шукр, етдик кузакка.

Сарҳисоб қилдим бу кун —
хатоларим хирмондир.
Битган ишим йўқчалик,
битмагани уммондир.
Қирқ йилгача битмади,
эндигиси гүмондир.

1984 թ.

МАШЪУМ ЧОРА

Нигохингиз мени майдалаб ташларди —
Тиркираб кетардим рўпарангизда.
Бирдан бору йўғим ярашмай бошларди,
Жой топмай колардим қочгани Сиздан.

Жисмим унутарди табиий тарзини,
Бу бурро тилларим муз каби тўнарди,
Ё сўзлай кетарди ўнг колиб терсини,
Ақлли бир тентак бўлардим — колардим.

Шунда,
Қайтадан топмоқ учун бийрон сўзимни,
Сезмоқ учун яратгич қўлларим кучин.
Кўрай дея аслимдай ўзим-ўзимни,
Хуллас, қайта бутун бўлмоқлик учун,
Бир машъум чорага журъатим етди —
Мен Сиздан кетдим...

1984 й.

КЎКСИМДАГИ ДАРАХТ

Сиз мен учун ягонасиз, юксаксиз,
Сизни минг бор баланд кўйдим ўзимдан.
«Бола-чақа ташвиши» жўн сўз, шаксиз,
Сиз баландсиз рўзгор деган тузумдан.
Ул ишларни Сизга раво билмадим...

Сизга эшик ёпдим, йиғлаб ёпилди,
Остонамга михлар қоқдим, чидадим.
Сиз тилаган туйғуларим ўт тилли —
Сизни ўтга отолмадим мен дадил,
Куйишларни Сизга раво билмадим.

Хаёлимга фариштадай ўтқиздим,
Йўқ, ундокмас: Сизни дарахт англадим
Ва калбимнинг қоқ кўксидан жой казиб
Экиб кўйдим — ўсмоқдасиз Сиз адл,
Бағримдаги суянчим бўлдингиз.

Бугун Сиз бор юрагимни кучоқлаб,
Асраб-асраб қарарман ҳар баргига.
Кўксим ичра ўсаяпсиз бутоклаб,
Илдизингиз етди юрак тагига —
Юрак тилгич — ўқ-санчим бўлдингиз.

Шохларингиз ларзон-ларзон мевали,
Меваларки, битмиш юрак қонидан.
Бу неъматни қандоқ емам деяйин —
Хотиранинг улар шакар-болидан,
Шу ризқимдан айирмасин, худойим.

Яратгандан, дарахтгинам, тилангиз,
Асло Сизга ёмон кўзин солмасин.
Сизни базўр элтар боғбонгинангиз,
Тиланг, нозик елкалари толмасин.
Йўлларидаан тойирмасин, худойим.

Тиланг, тиланг, елкаларим толмасин,
Дарахтгинам, бораяпмиз хўп хориб.
Йиқилсангиз, мен ҳам омон қолмасман,
Илдизингиз чиқар қалбим кўпориб,
Юрагимдан айирмасин, худойим.

Майли, Сиз деб қолайлик-о юраксиз,
Сиз бари бир яғонасиз, юксаксиз.

1984 й.

ОЙДАН ХАТ

Бир кун шоша-пиша келди хатингиз,
Суюнчи олгудай бетоқат, хурсанд,
Дебсиз: маъносини ечдим отингни —
Сен менинг мангулик ойим бўлурсан!

Айтганингиз ижро бўлдию дархол
Тақдирга Ой бўлиш муҳри босилди.
Сизнинг амрингиз-ла рўй берди бу хол —
Кўкингиз тоқига «Ой» деб осилдим.

Қисматим тун эрур, кезурман олис,
Гоҳи нозиклашиб, гоҳи тўлишиб,
Сиз энди заминда маъюс ва холис
Тиларсиз ойларнинг ерга қўнишин.

Ойлигим рост бўлди осмонингизда,
Тушарим йўқ энди, тополмасман йўл.
Сиз ерда — ҳаловат йўқ жонингизда,
Ўтаяпсиз самога узатганча қўл...

Ҳазил-ҳазил билан муҳр босдилар,
Мени кўк тоқига Ой деб осдилар...

1984 й.

КУЙГАНИНГИЗ ЁЛҒОНДИР

Куйганингиз ёлғон, рости, ёнганингиз ёлғондир,
Сиз жон деманг ёнишлардан омон қолган у
жонни.

Куя-куя куй ҳам бўлиб қолмадингиз ақалли,
Куйлаб юрсам қани эди зор бўлганим махали.

Ҳеч йўқ ҳаво бўлмадингиз тўлдириб осмонимни,
Сиздан нафас олар эдим, жонлантириб жонимни.

Бор бўлсангиз бўлмасмиди кезганда кетса ғусса,
Ҳеч йўқ бир гул бўлмадингиз — аста бармоқ
тегизсам.

Куйганингиз ёлғон сизнинг, ёнганингиз
ёлғондир,
Жон деманг сиз ёнишлардан омон қолган у
жонни.

Сиз асраган ўша жоннинг бошига-да, етдик
биз,
Куя-куя бир оҳ уриб шоир бўлиб кетдик биз.

Сиздай зотни бизни йўқлаб қўймадик излатгани,
Гурас-гурас шеър учирдик биз бўлиб сўзлатгани.

Қўлингизда чах-чаҳ урган булбулим — жоним
менинг,

Йўқ имконлар ичра излаб топган имконим
менинг.

Куйиш бундок бўлур бизда, ёниш бундок
бўлибдур,
Огоҳ бўлинг, куй қанотли жоним сизга
қўнибдир.
1984 й.

ОМОН ЁР

*Гулмидим очилгани,
Фунчомидим қайрилгани.
Ваъдалар шундоғмиди,
Ўлмай туриб айрилгани.*

Халк кўшиғи

Айрилдик деб йиғломанг, омон ёр,
Қайрилдик деб йиғломанг, омон ёр.
Сиз деб адо бўлганмиз, омон ёр,
Яна қайта тигломанг, омон ёр.

Бу дарёлар сойиди, омон ёр,
Бу тулпорлар тойиди, омон ёр.
Нечун ўсиб-унмадиг-о, омон ёр,
Худо бизни айирди, омон ёр.

Йўлларимиз кенг эди, омон ёр,
Мен ҳам сизга тенг эдим, омон ёр.
Андижонча феъл курсин-эй, омон ёр,
Иккимизни бир еди, омон ёр.

Севмади деб койинманг, омон ёр,
Келмади деб койинманг, омон ёр.
Сизни дея ўтдик биз, омон ёр,
Демади деб койинманг, омон ёр.

«Омон ёр»им бўл омон, омон ёр,
Тезроқ етгил ёр томон, омон ёр.
Айтгил, бизни унутсин, омон ёр,
Ул яхшидир, биз — ёмон, омон ёр.

1984 й.

ЯНА ПАХТАЗОРДА

Намхуш гўза хидига тўлган тўкин куз ўша,
Уфқ билан қовушган ўша дала-туз ўша.
Ўқариқлар, пайкаллар, пасту баланд тош ўша,
Сизни, мени таниган кадрдон куёш ўша.
Фақат ёлғиз сиз йўқсиз бунда, кадри баландим,
Сиз йўқ, мен ҳам бу ерга бегонага айландим.

Чаноқларда заминдан бино бўлган юлдузлар,
Юлдуз йиғар пайкалда шахарлик йигит-қизлар.
Қизларнинг қаро-қаро киприклари гард-тўзон,
Йигитлар-чи, авжи зўр, йигитлар шўҳ ва сўзон.
Сўзон-сўзон йигитларда бугун маним ишим йўқ,
Шунча сўзон орасинда маним сўзон кишим йўқ.

Сўзон кишим сизмидингиз, қолган уфқлар
ортида,
Уфқ ортида қолган умрим зардан эди,
олтиндан.

Бир жавоҳир сиз эдингиз — дунёмизни
тўлдирган,
Бир жон олгич бизлар эдик — юз ошиқни
«ўлдирган».

Бизнинг жаллод феълимиздан омон қолган
кишимсиз,
Сирдарёнинг бўйларида чала қолган ишимсиз.

Сирдарёйим ҳали-ҳануз жимгина жимирларми,
Уни жим-жим жимирлатган жим тўкилган
сирларми,

Сирларимни тўккан эдим сувга, дала-тузларга,
Кўчиролмай кўзларимга, бита олмай сўзларга.
Гар йўлингиз тушса ул ён, бериб ўтинг

саломлар,
Унда бўзлаб ётур сизга айтилмаган каломлар.

Мана, яна йигит-қизга тўла гавжум кузакдир,
Мен уларни ўзимизга қиёс этдим, кузатдим:
Биз куйлаган «Жанона»дай шўх қўшиқлар

бунда йўк,
«Жанона»га жон бергудай мард ошиқлар бунда
йўк.

Шўх қўшиғим жаранглаган паллаларни
соғиндим,
Мард ошиқлар қолиб кетган далаларга сиғиндим...

1984 й.

ҲАСАДГҶЙГА

Инон, менга малолинг йўқдир,
Инон, ишим тушмайди сенга.
Ниятим пок, кўнглингни тўк кил,
Куймай юрсанг бўлгани менга.

Ишим битса йитиб борасан,
Мактов олсам, рангинг сомондир.
Битмай қолсин ишим саросар,
Мактовлардан қочай, омон тур.

Майли, сендан бўлайин пастда,
Юмушингни бажарайин, айт,
Фақат бўлма мени деб хаста,
Куяверма мени кўрган пайт.

Кўркам эдинг, беназир, расо,
Ўғил-қизинг мукаммал эди.
Ахир нураб боряпсан осон,
Сен ўзингнинг ғамингни егин!

Бўляпсан-ку ахир фидойи,
Заволингга бунча ботирсан?
Ваҳм турар кўнглимда доим —
Кўз ўнгимда сўлаётирсан!

Мен умрингни тилаш билан банд,
Сени сира қарғай олмагум!
Ишқилиб, сен бериб қўйма панд —
Бир кун мен деб ўлиб қолмагин!

1985 й.

ИЛТИЖО

Хотиралар!

Сиз бир бало —

На қутулиб, на ўлиб бўлар!

Толиқдим мен бу ўт тушган туйғуларимдан.
Мен кочурман, сиз-чи, ўқдай отиладурсиз
Кўзимгаю, шеъримгаю, уйқуларимга.

Қувадурсиз, қувадурсиз ою йил оша,
Гуркираган йилларимни чечакдай босиб.
Базўр кочиб бородурман кўзимни ёшлаб,
Халовату оромимни дорларга осиб!

Хотиралар!

Бугун сиздан коча-коча мен
Қирқинчи ёш қалъасига беркиниб олдим.
Кетинг, ахир, дарвозани энди очмайман,
У тотли юк чарчоғидан вужудим толди...

Бирни кувсам, келадурсиз, ажаб мингталаб,
Келасиз сиз тўсиқларнинг бузиб гиштини,
Хижолатман, шарму хаё бурар менга лаб,
Андишалар ўқталади тинмай муштини.

Кўзгу хандон отиб кулар бугун устимдан,
Пешонамнинг чизиқларин қилади пеша.
Иzza бўлган ғурур шўрлик қолди-ку тилдан,
Бугун ҳадеб таибех тошин отмоқда хешлар!

Хотиралар!

Етар энди, бир дам олай тин,
Болдай ширин рўзгоримни босай бағримга.
Кирк ёшимга ярашгулик сипо турайин,
Онадайин она бўлай болаларимга!

1985 й.

* * *

Кўрсанг бошин эгиб юришларини,
Кўзингга ҳеч бокмай туришларини,
Нафис сўзлаганда овозлари паст,
Хавас қилмасанг ҳам, қиласан хавас.

Аслида бу хўб, хушкилик кимсанинг,
Ҳамиша илиғу синиқ кимсанинг,
Кўкларга етгудай димоқлари бор,
Қадамида ўнлаб гуноҳлари бор.

Димоғим осмонга ботмасин дебми,
Кўзим гуноҳимни сотмасин дебми,
Нигоҳини ерга қадаб юради,
Гўё уятчан, боадаб юради.

Юзи юзталардан куйдим, худоё!
Минг хил тусдалардан куйдим, худоё!
Бизга не берсанг, кўп, мардона бергил,
Аммо бет дегандан бир дона бергил!

1985 й.

* * *

Ошкора беллашса, шукр қил,
Ошкора йўл тўсган мард асли.
Мард билан курашни ҳузур бил,
Йиқилсанг, у ҳам завқ, дардмасдир!

Ниқобли рақиблар бор ҳали,
Ўқ эмас, ширин сўз отадир.
Қалбингнинг ўртасин топару
Нак жонинг риштасин тортадир.

Жилмайиб тўқийди марсия,
Овозсиз яралаб тўймайди.
У деб тик бўлмассан сен сира,
Ё осон ўлгани қўймайди.

1985 й.

ЎЛАН

Бир борайми, ўшал томон айтиб «омон ёр»ларни,
Ах, борайми, борайми-я, таркатиб хуморларни!

Бормасам-да, кўродурман: ҳануз ўша-ўшасиз,
Баҳор янглиғ яшарурсиз, йиллар оша-оша Сиз.

Сиз ҳам баҳор, биз ҳам баҳор эрдик, жўрам,
аслида,
Шу боисдан сиғолмадик йилнинг битта фаслига.

Борар бўлсам, биздан огох, огох бўлинг,
баҳорим,
Феълларимиз ҳануз ёмон, тўкилмаган охори.

Агар борсам, шалоладай шўх жаранглаб
борурман,
Ман-ман деган баҳорларнинг холин танглаб
борурман!

Вох, бир борай, вох, бир кўрай, кундай
кулишингизни,
Кўрайин-о, яна биз деб дилхун куйишингизни!

...Борар эдим, одамларнинг қуршовлари
бўлмаса,
Борардим-а, бу дамларнинг тушовлари бўлмаса.

Тушов бўлган зил дамларни осиб кетолмасман-о,
Ох, бу қайсар одамларни босиб ўтолмасман-о.

Одамлардан кочиб борган жойим маним
ўландир,
Юрагимнинг осмонида ойим маним ўландир.

Ёш ўтганин тан олмаган ўланларни на қилай,
Ё ёшликка қайтолмаган нолонларни на қилай...

Ох, бир борсам бўлар эди, айтиб «омон
ёр»ларни,
Синдирмоқнинг иложи йўқ йўллардаги
дорларни...

1985 й.

БОЛАСИНИ ДЕМАГИЛ ЁМОН

Не десанг, де. Қарғишлар тўки,
Қоп-қора деб хукмлар ўқи.
Ёмон, деб айт хаммага бир-бир —
Онасига айтма бари бир.

Чаённинг ҳам онаси — она,
Илоннинг ҳам онаси — она.
Онаизор борки ҳеч қачон
Боласини демагил «ёмон».

Бола — шамол, тияйлик, — деб айт,
Гулдир, хорин қияйлик, — деб айт.
Ой мисоли жиндай доғи бор,
Артиб, сўнгра суяйлик, — деб айт.

Не десанг, де, аммо ногаҳон
Боласини атама «ёмон»!

Гар отасан — буни туймассан,
Оға эрсанг, уқа билмассан.
Демас эдим, мен ҳам куймасам,
Айтмас эдим, она бўлмасам!

1985 й.

ДАРҒА

Куёшни эскирди деди у,
Доғли деб камситди камарни.
Гулларни менсимай кўйди у,
Куйлардан топмади самарни.

Фақат бир томонга оқар деб,
Айбини топади дарёнинг.
Бир хил куй кимга ҳам ёқар деб,
Қарғайди булбули гирёни.

Нихоят, кўк ундан зерикди,
Зерикди бу рангин замин ҳам.
Ундан кун нурлари узилди,
У ўтса, гул бошин этди ҳам.

Кўзларин ранглар тарк этдилар,
Куйлар тарк этдилар кўксини.
Ундан бор эзгулик кетди ва
Кичрайиб боради ўксиниб.

Баҳору ёз кетди, куз кетди,
Жой бериб бу баттол «дарға»га.
Макони унинг қиш, муз энди,
Айланди қоп-қора қарғага.

1985 й.

ЁРИЛТОШ

(Онамнинг қўшиғи)

Кўкни ёриб ойлар чиқар,
Тунни ёрур ул қуёш.
Қирк йилдирки, ёлворурман,
Ёрила қол, ёрилтош!

Ёрилгин, тош, ёрилгин-ей,
Мен боламни кўрайин.
Ёрила қол, бир зумгина
Дийдорига тўяйин...

Шу дийдор деб синиб бўлдим,
Тик бўлолмай турибман.
Бағрингни оч, шу дийдор деб,
Ўлолмасдан юрибман!

Ёрилгин, тош, ёрилгин-ей,
Мен боламни кўрайин.
Кўриб олай, тўйиб олай,
Сўнг тинчгина ўлайин.
Ёрил, тошим, ёрилгин-ей,
Ёрила қол, ёрилтош...

1985 й.

ЯШАШ СУРУРИ

Қаранг, елкам азим осмонни
Даст кўтариб тутиб турибди.
Заминга сал эгилган оним,
Минг бир неъмат кутиб турибди.

Бугдой тўла дала даламас,
Шодликларнинг онаси бугун.
Болаларим менинг боламмас,
Ризку рўзнинг боласи бугун.

Бу ёп-ёруғ дунёни яхлит
Кўзларимга жойлаб олганман.
Офтобни малика тахлит
Пешонамга бойлаб олганман!

Юрагимнинг кўргони ичра
Минг бир наво унар қатма-кат,
Улар албат бўлгуси ижро,
Мен ўланга айланмоғим шарт!

1985 й.

УЙИМ ҚУЁШИГА

*Умр йўлдошим,
Аллоҳ берган бебаҳо мукофотим,
камтарликда камёб, ҳалолликда ибрат,
ҷумолидай меҳнаткаш, ҳақиқий зиёли инсон —
ТУРДИАЛИ МАҲАТ ўғлига бағишлайман.*

1

Иссиқда хўп пишгач, сояга етишгач,
Дарахтга раҳматим айтмаганимдай,
Чанқокда толиқиб, сув ичгач кониқиб,
Сойни тавоб этиб қайтмаганимдай,
Иш битса севиниб, ўзимни дев билиб,
Яратгич қўлимни унутган каби,
Ҳамиша керагим — ишчан юрагимни,
Яйратгич кўнглимни унутган каби,
Сизни —
Тўкис сўзим бўлган, кўрар кўзим бўлган,
Йўқ, нақ ўзим бўлган —
Сизни
Унутиб қўяман ҳар сафар!
Ширин жонингизни поёндоз қилиб,
Менга борингизни имтиёз қилиб,
Кандок тик юрибсиз демай лоақал,
Унутиб қўяман ҳар сафар, ҳар сафар...

1985 й.

ҲУМО ҚУШИ

Кўркам-кўркам чиройлардан нарида
Оддийгинамсиз.

Голиб келган юзта норнинг баридан
Сиз биргинамсиз.

Бийрон тиллар очолмаган дилимни
Очган жимимсиз.

Саробларга тўлаб қанча йилимни
Топган чинимсиз.

Ўнгларида йиллаб-йиллаб кутганим —
Тотли тушимсиз.

Эртаклардан фақат мен деб қайтган у
Ҳумо қушимсиз ...

1985 й.

3

* * *

Сиз жарроҳ қўлида қолган у кунни
унутмайман!

Кўзларимнинг қароқларига қаро билан
ёзилган у кун!

Сизни оддий «керагим» дебман-а!

Оддийгина «тирагим» дебман-а!

Ҳам жўнгина айтибман-а мен:

«бизлар иноқ яшаяпмиз» деб...

Ўшал аснода,

беморхона остонасида
Бир зумгина ўйлаб кўрдим дунёни Сизсиз!
Ё алҳазар!

Шунда англадим:

Агар Сизни ҳаётимдан тортиб олсалар,
Менда

менинг пўчоғимдан бошқа
ҳеч нарса қолмас экан,
ҳеч нарса!

Кўзларимнинг қароқларига қаро билан
ёзилган у кун

Мен ўйларга сиғмайин қолдим.

Сиғмай қолдим ўзим ўзимга.

Тўрт томоним кийратма даштдай,
мен йўқотдим
мўлжал, мувозанатни.

Кафтингизда турар эдимми?

Сиз кетгач,

ерга ёмон тушдим қарсиллаб!

Осмонимга устун эдингизми?

Борлик қулаб келар бошимга!

Сизмидингиз кўрар кўзларим?

Сиз кетгач,

ох, боламга, болаларимнинг
кўзларига боқолмай қолдим!

Айтар сўзим Сизмидингиз-ей,

маънилик гап тополмай қолдим!

Тўрт болани чўнтакка жойлаб

қормас эдингиз-ку ахир Сиз?

Мен уларни бу чоғ
каерга
сигдиришни билолмай қолдим!
Юрагимнинг қок ўртасига
пичоқ каби қадалди фарёд,
Кўзим кўрмас,
қўлларим сезмас,
Симоб каби қалққан тан билан
мен чорасиз жавдираб қолдим
Андижоннинг кўчаларида!

...Кўзларимнинг қароқларига
қаро билан ёзилган у кун
жарроҳ Сизга қайта жон берди!
Жонингиздан жон топтим мен ҳам!
Омон қолган бу жонлар аро
ўз-ўзимни қайта топдим мен.
Сўнгра Сиздангина иборат,
Сиз туфайли бор олашимни
мен тиз чўкиб бағримга босдим.
Энди уйим остонасига
қайтар бўлди Умр Қуёшим!
Нурларига белейин энди
икки ўғил, икки қизимни!
Ва шу уйим пенштоқиға
«мен
энг бахтлиман»
дея ёзайин!

Айтиб юрай жон пардаларда
тирикликнинг энг соз,
энг ширин,
энг покиза кўшиқларини!
... Кўзларимнинг қарокларига
қаро билан ёзилган у кун...

1985 й.

УШАЛГАН ДУО

Ёлғизимни бошдан бикир қил,
Бошгинасин тошдан бикир қил, —
Дея сочим силаб дам-бадам,
Дуо қилар эдилар дадам.

Бошдан бикир бўлдим, дадажон,
Тошдан бикир бўлдим, дадажон,
Қуласа-да Сиздай осмоним,
Мана, тошдай синмади жоним.

Оёғим тош, билакларим тош,
Ичу бағрим, юракларим тош,
Мени тошга дўндирдингизми?
Эргашма деб кўндирдингизми?

Тилагингиз бўлди ижобат,
Умри маҳкамларга ўхшайман.
Аммо дада, қандайин абад
Бу тошларга ботиб яшайман!

1986 й.

АТИРГУЛДЕККИНА ЭДИМ ...

Атиргулдай қайрилдим-а,
Сизни қайрилтирмадим,
Мен боримдан айрилдим-а,
Сизни айрилтирмадим.
Сизга келган балоларни
бунда чорлаб ўтдим мен,
Қўйиб Сизни хаволарга,
ўзни хорлаб ўтдим мен.
Эгмасин деб қаддингизни
бул зил юки хижроннинг,
Хам ўзим, хам Сиз учун
ўтга солдим бу жонни.
Ох, қайрилдим, қайрилишлар
белгинамни узмасми,
Айрилишлар юрагимнинг
соатини бузмасми,
Бу толиққан дилим ҳаққи,
қилинг битта ҳимматни,
Биз учун ҳам узок-узок
яшаб беринг, қимматим.
Узок яшанг, токи умрим
умрингизга эш бўлсин,
Биз нединки айру тушдик
ўшал Сизда қўш бўлсин!
...Атиргулдеккина эдим,
қайрилмасам нимайди,
Бизни гулдай қайиргани
танимасам нимайди...

1986 ů.

ЎГИТ

Бир йигитча суйдинг — суйгудай эди,
Бир йигитча куйдинг — куйгудай эди.

Афсус, бир «лекини» бор эди аммо,
Йўлларингни тўсди ўша муаммо:

Яхшийди ўзи, лек моли йўк эди,
Унинг бой дегулик ҳоли йўк эди.

Сен кетдинг сепи мўл, шаън хоналарга,
Тулпорли, оҳорли остоналарга.

Жуфтинг ҳам кўп сулув, баланд жарангинг,
Аммо нечук, нечук шикаста рангинг?

Давру даврон ичра синмоқлик нечун?
Зимдан ох урмоқлик, тинмоқлик нечун?

Қўй, энди чекмагил ул охларингни,
Энди кеч, эслама гунохларингни.

Бугун бағри бутун «холи йўк»ларнинг,
Бугун бахти бутун «моли йўк»ларнинг.

Бир йигитча суйдинг — суйгудай эди,
То кетгунча куйсанг, куйгудай энди...

1986 й.

ЖАРОҲАТ

Дадам кетди, хали ўлимнинг
Зарби шундок янги турибди.
Топганим йўқ ҳамон ўзимни,
Жисми-жоним гангиб турибди.

Гангиб ётар ҳали остона,
Бу ҳолатнинг билмай отини.
Сезмаётир ҳозирча онам,
Синган қанот жароҳатини.

Икки укам турар жавдираб,
Менман энди ягона тиргак.
Далда эдим уларга, ё раб,
Энди дада бўлишим керак!

Ҳозирку-я яхши одамлар
Туришибди кадимни йўлаб.
Улар кетса, синмоғим тайин —
Художоним, энди сен қўлла!

Қўлла, бағри қўрғошин тўла
Тоғ бўлишим керак энди мен.
Боғбон отам исми ёзилган,
Боғ бўлишим керак энди мен...

Минг тўққиз юз саксон олтининг
Ёқасида кетар қўлларим.
«Бутун» эди менинг отим-эй,
«Ярим»-ликка тушди йўлларим.

1986 й.

ЯНА КУЗ ҲАҚИДА

Кузнинг юзин заҳил демангиз,
Ўхшатмангиз кўнгил зорига.
Ютқазилган бўлса нимангиз,
Қиёс этманг куз хазонига.

Хазонлар бу мағрур баҳорнинг
Олтин ортиб қайтишларидир.
Бағир бериб, онаизори —
Ерга узр айтишларидир.

Борин ечиб ерга илинган
Дарахтларни атаманг жинни,
Ўрар улар ўтранг кийимга
Жунжикаётган она заминни.

Кузда борлиқ тўлар ақлга,
Кузда борлиқ қолар ювошиб.
Хатто тушар тигдай жаҳлдан
Осиёнинг ўжар қуёши.

Бу биллурий ариқлар асли
Тўғон бузган бебош селлардир.
Бугун бўлиб кирёққа таслим,
Силликқина бўзлаб келади.

Тиниб-тиниб оккан сувларнинг
Тубларида тошлар кўринур.
Ул тошларга ўйим уланиб,
Кўзларимда ёшлар кўринур.

Хаёт тутди менга бошидан
Жон оғритгич сабоқларини.
Чўкиб ётган кўзим ёшида
Юрагимнинг кадоқларидир.

...Мен кузакни жўра сайладим,
Севдим хазин туришларини.
У ҳам суюб аста жойлади
Сочларимга кумушларини.

1987 й.

ХАЙРЛАШУВ

Доктор Воҳиджонга

Андижоннинг сўлим беморгоҳига
Баногоҳ менинг ҳам изим кўшилди.
Шафқат, мурувватнинг бу даргоҳига
Менинг-да насибам, тузим кўшилди.

Кафтларини чўзиб атиргуллари
Қучоклаб кутдилар нақ остонада.
Қатор арчалари тутиб қўлларим,
Етаклаб кирдилар худди онадай.

Пойимга ястанди зумрад ховузи,
Кафтларига кўйиб нилуфарларин.
Дейман, атиристонми бу даргоҳ ўзи,
Осмонни тутуди гул ифорлари.

Атрофим тўлди оқ халатлиларга,
Дархол оқ меҳрга ўрашиб олди.
Чўмиб кетдим бу мурувватларга,
Бу окликлар аро йўқолиб қолдим!

Қоронғу кўнглимнинг уфқларида
Оқара бошлади оппоқ тонгларим.
Омон-омон қайтдим дарднинг қаъридан,
Қайта чорлай кетди ҳаёт бонглари.

Халос бўлганим у — хўрсинишларим,
Шафтолизорларга ранг бўлиб инди.

Мени тинчитмаган оғир тушларим
Кўм-кўк бедазорга тўкилди, сингди.

Менинг бемор, инжиқ феълимга тўлди
Табибимнинг улкан сабр косаси.
Яшасин, уларга қилдай игна-ю
Филдай сабот берган Эгам яшасин!

Яшасин, бу тўфон, шоир туйғулар
Зарб билан кирғокка урилган дамлар,
Вазмин қоялардай мардона турган
Оппоқ либосдаги буюк Чидамлар!

Баланд чинорларга дардимни илиб,
Мен бугун қуш каби учиб кетяпман.
Йўқ, йўқ, учиб эмас, бағримни тилиб,
Қадрдон кўноқдан кўчиб кетяпман.

Кетяпман, деразам токчаларида
Мунғайиб қолурлар дўст мусичалар.
Қолурлар қадрдон юзларга тўла,
«Палата» аталган гавжум уйчалар.

Қувноқ хазилларим ёзиб кетяпман
Хамшира қизларнинг кулгичларига.
Шўх кулгуларимни осиб кетяпман
Деворларнинг ҳар бир илгичларига.

Сабру малҳам олдим мен докторимнинг
Дилкаш, табибона эртакларидан.
Мен бугун тиз чўкиб таъзим битурман
Унинг оқ халатин этакларига.

Кетяпман, табибим, хайри-хўш энди,
Қанотим синай дер нигоҳингиздан.
Хамшира аяжон, кулиб турингиз,
Нам кўрмай кетволай яноҳингизда.

Хомуш хайрлашар шафтолизорлар,
Хомуш суянганча ёғоч айрига.
Нилуфарлар баргин юзига тортиб,
Ховузлар йиғлайди чикмай «хайр»га.

...Бугун мен энг оғир, энг оғир кушман,
Базўр учаяпман бағримни тиглаб.
Ортимга боқмасман, ортда ер тишлаб,
Избосканнинг сўлим боғлари йиғлар.

Мен учиб кетяпман, юким қанотда,
Учяпман Соғлиқдай ўлжани олиб.
Аммо нилуфарлар ўсган ровотда
Дилдан чирт узилиб бир нима қолди...

Хайр энди, энди дард мен учун ҳечдир,
Қасал бўлсам, бўлгум хуморингизда.
Билингки, ёзми қиш, эртами кечми,
Сизни соғинувчи: Беморингизман.

1987 й.

ИСТАК

Табассумсиз ўтган куним — ноль,
Шўх ҳазилсиз турсам — у менмас.
Тақдир бир дам менга бергил қўл,
Бир тилагим ижро бўлса бас.

Жиддийликни бошқага улаш,
Қўйгил, ўша сиполик курсин!
То тирикман феълимда дилкаш
Ҳазилларим ўлмайин юрсин!

Кафтларимни тўлдирмади пул,
Шеърлар битдим баҳоли қудрат.
Аммо мени суйдирган нукул
Шу феълимдир, шу феълим фақат.

Бахт-ку ҳамма пилла қурт каби
Ўз-ўзига ўралган дамлар.
Олислардан кўтариб таъби,
Сухбатингга келса одамлар.

Бахт-ку сўнгсиз соғинчин айтиб,
Изинг излаб юрса мактублар.
Сен даврага қўшилган пайти
Эриб кетса музли қутблар!

Дўст тафтидан гуллайди кўксим,
Дўстга тўлдир манзилларимни.
Соғинишсин, чорлайверишсин
Андижонча ҳазилларимни.

Айирмагин тақдир феълимдан
Баҳорларнинг ифорларини.
Чертиб ўтай юрган йўлимда
Кўнгилларнинг дуторларини.

1987 й.

YMP

Мен ўзимга гоҳида дўст,
 гоҳи эса сушт бўлдим,
Андишага қул ўтганим
 яна устма-уст бўлди.

Шеър битганлар ёзганини
дарҳол элга ташийди,
Мен-чи, шеър деб тузганимни
неча йиллар яширдим.

Асли ғафлат кучди мени,
асли жуда кеч пишдим,
Боз оналик, аёлликнинг
қарзларига хўп тушдим.

Фарқлашни ҳам охир билдим
керакни нокеракдан,
Аммо харгиз қутулмадим
бу шеърпараст юракдан.

Ўз-ўзимча куйладим мен,
билмам қандоқ жаранги,
Қандоқ бўлди ранги билмам,
қандоқ бўлди оҳанги!

Шеър битмадим, аммо бағрим
токи тигланмагунча,

Шеърмас, дедим, ёзганимдан
ўзим йиғламагунча.

Феълим шўху шодон, ажаб,
шеърни синиқ куйладим,
Ажаб, феълим чақин, довул —
шеърни тиниқ куйладим.

Бу икки феъл имконида
икки дунё жам ҳали,
Имконида жамдир ҳали
айтар сўзим — гавҳарим.

Оз-оз сочиб дил гавҳарин,
кўпроқ тутиб нихоний,
Сокингина ўтиб борар
Турсунхон Андижоний.

1987 й.

ЭРТАКЧИ ДАДАМ

«Ёрилтош»ни айтинг, дадажон,
Айтинг, тошлар кетсин ёрилиб.
Қизин топсин дадаси омон, —
Деб қўймасдим хар кеч ялиниб.

Хар тун шундай бошланар эди,
Жим тинглардим дадамни қучиб.
Эртакларда тош ёрар эдик,
Эртакларда юрардик учиб.

Дадажоним, бугун мен нолон,
Дада, оғир кунлар бошланди.
Сиз ётасиз тош ичра бу он,
Мен айтаман «Ёрилтош»ларни!

Кўкка етди «ёрил тош»ларим,
Сизга етмас, энди не этдим!
Ёлғон чикди эртагим маним,
Айтавериш суякка етди...

Дадажоним, эртакчи дадам,
Эртакларга айланиб кетди...

1987 й.

ИШКОМЛАРГА БЎЙИ ЕТМАСА...

Суюқларга илашди,
Куюқларга эргашди.
Тенгим тоғлардир дея,
Тирноқ билан тирмашди.

Ундан тоғлар орланиб,
Ерга уриб солдилар.
Боғлар ҳам малол олиб,
Девор ўраб олдилар.

Алал охир ҳаёти
Бир кўлмакка айланди.
Энди бақадир оти,
Бакаларга бойланди.

Аммо лойда ётиб ҳам
Ўзин кўкда туяди.
«Тоғу боғ мендан қолган»,
Деб вақиллаб қўяди.

— Анов биллур булоқ ҳам
Боғдаги сара гуллар —
Барчаси мендан қолган, —
Дея тинмай қуриллар.

Қуриллар шом-азонда,
Бўғзини лойга чайиб.
... Кун келар қилмай канда,
Тонглар отар ажойиб.

Яшар ковушиб осмон
Залворли тоғлар билан.
Боғ бўлди жаннатмакон,
Халол булоқлар билан.

Аммо кўлмак бор хануз,
Бордир ўша бақаси.
«Ой ҳам мендан қолган» дер,
Тинмайди вақ-вақаси.

1988 й.

УЧАР ҚУШГА АЙТГАНИМ

Хавас қилмай кўйдим сени,
учар қушим, хур қушим,
Сенда кўрдим нақ ўзимни,
энди тортмассан ҳушим!

Мен осмонга интилардим,
юрак-бағрим доғланиб,
Сен-чи кўкда яшаркансан,
ерга ипсиз боғланиб.

Эртаю кеч емак ташиб,
ҳалак экан жонларинг,
Мен ҳам доим уйга шошгум —
кутар полапонларим.

Уянг узра чарх урасан
тумшуғингда дон териб,
Қўлда болам лол турарман
мен осмонни бой бериб.

Одам зотин балки аввал
бўлгандир-ов каноти,
Балки битта тумшуқ билан
ўтмай қолган ҳаёти.

Чиркиллаган жонларга дон
етказолмай толгандир,
Сўнг канотин эвазига
жуфт қўл сўраб олгандир.

Не бўлса-да бўлсин, аммо
бир сўзимни қайирма,
Осмонингни бой бермагил,
қанотингдан айрилма!

Тумшук билан боқилганга,
қушим, боланг ўлмайди,
Мен-ку ночор, сен учиб кол,
уч, учмасанг бўлмайди!

1988 й.

ЭЙ, ДЎСТИ

Мен ҳақда безовта бир жон ўтди деб,
Бир жонда минг битта имкон ўтди деб,
Имконлари пинхон бир шон ўтди деб,
Фурур, ор мулкида султон ўтди деб,
Ортимдан ўртаниб куйгучим бўлгин!

Жонон пиёланинг жаранги бўлдим,
Нозик торлар ичра таранги бўлдим,
Дилгир туйғуларнинг оҳанги бўлдим,
Билмам, сўзда эски ё янги бўлдим,
Камимни кечириб суйгучим бўлгин!

Агар мен сўзласам, дардинг кулади,
Шеър айтсам, кўксингда бодом гуллади,
Айтишларим чаман қилди чиллани,
Буни биров билди, биров билмади,
Титроқ торларимни туйгучим бўлгин!

Демасман, назмда гулбоғ яратдим,
Демасман, юмушда чўнг тоғ яратдим,
Аммо тилим билан фароғ яратдим,
Қанча хаста дилни мен соғ яратдим,
Табибим ўтди деб, куйгучим бўлгин!

Мен ҳақда безовта бир жон ўтди де,
Очилмай қолган минг имкон ўтди де...

1988 й.

НОҶОБИЛ ДЎСТГА

Ўйлайсанки, мен аслида шундок яралдим —
Яъни дилкаш, фидойижон, бирдай ёкимтой.
Билмайсанки, лахча чўққа айланди қалбим,
Ёкимтойлар даврасидан топгунимча жой.

Менинг эмас, аланганинг тилидир тилим,
Юракларга ўт солмаса, тилим демасман!
Нечун, атай олов ичра тапладим дилим,
Ўтар-кетар жонман ахир, куёш эмасман!

Мени суймас кўнглингизнинг кўчаларидан,
Олгунимча кўмирдайин қора доғларни,
Ёнавердим, феълингизнинг кечаларидан
Топгунимча чўкиб кетган яшил боғларни!

Бағрингизда тафтим билан чаман яратиб,
«Халоскор боғ» — дея қўйдим унинг отини.
Бу боғларда энди мени қўймайсиз отиб,
Бу боғларда сиз қиласиз эҳтиётимни.

Битта имо, биргина сўз қотилим эди,
Энди уни отмагайсиз менга ҳеч қачон!
Сизни сахий айлагунча, бағримни едим,
Лек, минг шукур, ёнга қолди ушбу ширин
жон!

Менинг эмас, аланганинг тилидир тилим,
Юракларда ўт ёкмаса, тилим демасман...

1988 й.

* * *

Эл ичинда, тил учинда сизни кам-кам суйиб
кўрдим,
Дил ичига тилга кўчмас дардларимни уйиб
кўрдим.
Сиз томонга борар йўлни, учар ўйни тийиб
кўрдим,
Тийиб ўзни бу жон ичра жаҳаннамни туйиб
кўрдим.

Кўрар кўзга юзим гулгун, гўё кам-кам куйиб
қўйдим,
Сизга кам-кам куёлдим деб, ўзни тамтамликка
йўйдим.
Бу феъл бирлан муҳаббатнинг юрак-бағрин
чунон ўйдим,
Бу ёлғончи тилимдан мен ёмон тўйдим,
ёмон тўйдим.

Бу кун не бўлса бўлсин деб, дилим учди
қафаслардан,
Бугун ошкора бўзларман кечиб жонимга
қасдлардан,
Бўлинг огох, сочилгай ўт бугун осмону
пастлардан,
Худойим асрасин сизни бизим оташ
нафаслардан.

Куйиб юрманг, мана сиз деб, кўмир янглиғ
куйиб қўйдим,
Суйиб сизни бу жон ичра жаҳаннамни туйиб
қўйдим.

1988 й.

СУРИЯ ЙЎЛЛАРИДА

(Шоир Эркин Самандар билан мушоира)

Шоир:

Ён қўшнингиз бўлдик дея, лутф этдингиз
хандон бўлиб,
Хай, сиз бу ёнда бор экан, ухлабмиз-а нодон
бўлиб.

Жавоб:

Мен аёл авлодиман, жисмим хавотирдан бино,
Сокчи — биз, сиз ухлангиз хон бўлиб, султон
бўлиб.

Шоир:

Бизга тахтдир оқ кема, унда сизлар бор учун,
Оқ кема минган эмас, Чингиз ҳам хоқон бўлиб.

Жавоб:

Оқ кема хоқонима харгиз муносиб тахт эмас,
Бердим фазодин мулкни — учсин шоҳи осмон
бўлиб.

Шоир:

«ТУ»ни мен девдим висол кошонаси олий
мақом,
Тўсди юзни, ваҳ, ағёр пардаи хижрон бўлиб.

Жавоб:

Пардани харгиз койиб ағёра озор бермангиз,
Парда боис биз азизроқ бўлдиг-о имкон бўлиб.

Шоир:

Парда ичра парда бордир, пардаларки қат-қат,
Бўлсаму тиғ, йиртсам они кетсалар толон бўлиб.

Жавоб:

Қат-кати очилса гар, қатлам аламлар фош
бўлур,
Ғунча қат очгач тўкилди, тўзғиди нолон бўлиб.

Шоир:

Очмаса қат ғунчами ул, сочмаса бўй гулми ул,
Ёнмаса, булбулми ул, гул кўриб гирён бўлиб?

Жавоб:

Гар, Самандар, гулга ихлос этсангиз ёдда
тутинг,
Турсуной ашъори гулдир, бўй сочар девон
бўлиб.

1989 й.

ДАРС

Жуфт калдирғоч уя куради шошмай,
Унинг меъмор тилларида илм бор.
Хар йил буён келаверар адашмай,
Адашмаган феълларида илм бор.

Ана кўкка қаранг, қатор турналар
Тизимини бузмай ўтиб боради.
Чумолилар занжир бўлиб ўрмалар,
Қарвонидан тўзмай кетиб боради.

Бир-бирини чумолича тушунмас
Китоб кўриб, ақл йиққан одамлар.
Чуғурчуклар тўдасича бутунмас
Мадрасаю мактаб уккан одамлар.

Сирларингдан ўргилайин, Аллоҳим,
Мўъжизангни менга тушунтиргин-а!
Юрагимда йиғлаб ётар бир оҳим —
Нечун заиф қавмим менинг биргина?

Қалдирғочни устоз сайлаб олсамми,
Чумолига опа бўлиб қолсамми...

1990 й.

СИЗДАН КЕЙИН...

Борсам онам: жонимга жон қўшгани
Турсунжоним келибди, деб яйрарди.
Мен эсам-чи, ташиб қўша-қўш ғамни,
Нукул болам ташвишидан сайрардим,
Жонингизга жон бўлмадим, онам-а!

Дер эдингиз: чўнглаб ичра чўнгимсан —
«Турсунхон» деб атанг менинг боламни.
Салтанатим бугун синди чўпмисол,
Султонлигим етимликка таланди,
Сиздан кейин Хон бўлмадим, онам-ў!

Тевараги тўкис болам, бой болам,
Турсун Бойим, дея алкаб ўтдингиз.
Минг бир камим теграмда чарх урса ҳам,
Юрагимда тоғлар бино этдингиз,
Сиздан кейин Бой бўлмадим, онам-эй!

Истарангни нурдан қилди худойим,
Турсун Ойим, Ой боламсан деддингиз.
Ул мартаба бугун қани, ойимим,
Нур узатгич Қуёшим Сиз эдингиз,
Сиздан кейин Ой бўлмадим, онам-о, онам-а!

1990 й.

МУҲАММАД ЮСУФҒА

Булбулларни куйлаб уйғотган, укам,
Юлдузларни бўзлаб йиғлатган, укам,
Юрагимни сўз-ла кулатган, укам,
Мен сизни хушхоним дея асрайин.

Шеърингиздан битар жоним яраси,
Ўланларингиз-а куйлар сараси,
Андижоннинг қорамайиз боласи,
Куёшда пишгоним дея асрайин.

Гўёлар тилида сўзлаётганим,
Элнинг ризолигин ҳалол тотганим,
Марҳамат томондан тонгдай отганим,
Ойлардан тушгоним дея асрайин.

Куйингиз куйса ҳам, кулиб жаранглар,
Кулиб туриб, дилни тилиб жаранглар,
Ҳеч ким билмагани билиб жаранглар,
Санъатдаги шоним дея асрайин,

Куйлари пишгоним дея асрайин,
Ойлардан тушгоним дея асрайин...

1990 й.

ЎН ТЎҚҚИЗИМГА

Ўн тўққизим, оч бағрингни
Баҳоримни қайта кўрай.
Бир боғ беда сочларингни
Ўзим қайта майда ўрай.

Оддийгина бурма кўйлак
Кийган нозик ниҳолим-а.
Зорим йўқдир сендан бўлак,
Сендан бўлак йўқ золим-а.

Ўн тўққизим, нозу адо
Хатоларинг кўп бўлди-ку!
Бир феълингда минг иддао,
Мағрурлигинг хўп бўлди-ку!

Сен куйдирган тоғлар нураб,
Баланд боши кумуш бўлди.
Бу тоғлардан узр сўраб
Яшаш менга юмуш бўлди.

Юмуш бўлди юрак ютмоқ,
Ишим пинҳон куйиш бўлди.
Отин айтмай, зотин айтмай,
Дод, бу қандоқ суйиш бўлди!

Ўн тўққизим, келсанг қани,
Бор ҳасратим тўқар эдим.
Қани бир бор кўрсам сани,
Изларингдан ўпар эдим.

Бир силкиниб, хумо бўлиб,
Эртакларни бошлаб келгин.
Сочларингни майда ўриб,
Белларингга ташлаб келгин...

1990 й.

* * *

Андижоннинг хофизлари кўшиқ ёзинг
дейдилар,
Ишқингизни ошикона жўшиб ёзинг дейдилар.

У савдони ёзолмасман, кўшиқларга сирмагай,
Битта ишқим юз ошиғу маънуқларга сирмагай.

Мен йўликкан мухаббатдан дунёга ўт кетгудай,
Жоним эса жиндаккина — бир шоирга етгудай.

Жонни аяб юрагимнинг эшикларин ёпдим-а,
Ох, бу оташ мухаббатни қайлардан ҳам
топдим-а!

Биз боқмагач, ул етим ишқ биздан тониб
боради,
Хар томонга отиб ўзни ёниб-ёниб боради.

Ёниб кўмир бўлган ишқдан тоғлар бино
бўлдилар,
Кўз ёшимдан унган гуллар фақат хино бўлдилар.

Қўлимдаги хино эмас, дилимдаги доғлардир,
Йўлларимни боғлаб ётган хижрон деган
тоғлардир.

Дастимдан Ой куйиб кетди, Қуёш ёнди, йиғлар
сув,
Мухаббатнинг хасратига дунё тўлиб кетди-ю!

Танлай-танлай сайладим, лек чорлолмадим —
тор келдим,
Бизга кўнгил қўйганлар ҳам бу дунёга хор
келди.

Биздан айру — ошпк ғариб, севги ғариб у ёнда,
Қалам ғариб, хонам ғариб, жон ҳам ғариб бу
ёнда.

Андижоннинг ҳофизлари бизни маъзур
тутсинлар,
Биздан кўра бағри бутун шоирдан сўз
кутсинлар.

1990 й.

ФИҒОН

Икки баҳор, икки кузак аввали
Кетди онам — дунёимнинг сарвари.

Икки йилки, сел қуйилар кўзимга,
Лек жон кирмас забонимга, сўзимга.

Йиғлаб келиб, йиғлаб кетди баҳорлар,
Қалдирғочлар йиғи солди наҳорлар.

Онам учун бўзламаган қолмади,
Фақат тилим соқов маним, лол маним!

Ўрик гуллар, кўзим уни кўрмайди,
Эшитгум йўқ на дуторни, на найни.

Онажоним, дунёларим торайди,
Ҳамма ранглар бир хил бўлди — қорайди...

Кокил қўйиб бокқан ёлғизингизман,
Фақат Сизга ёққан ёлғизингизман.

Сиз яширган хатоларим топилди,
Бугун армон дорларига тортилдим.

Узрларни кимга айтай энди-я!
Афсусларни қайга отай энди-я!...

Эргашхоним эди оти онамнинг,
Бардошданми эди зоти онамнинг.

Кўрган умри оташ бўлган онам-а,
Оташларда одош бўлган онам-а.

Икки йилки, дунё қаро кўзимга,
Тўзим бергин, Аллоҳ, келай ўзимга.

1991 й.

АДАШГАНМАН

Кўлим кувватли бўлганда,
Дилим журъатга тўлганда,
Бу шахдимни сўраб олган
Отамлардан адашганман.

Ўғил-қизга хонам тўлди,
Бу ёлғиз бош ўнов бўлди,
Шу кунларни тилаб толган
Онамлардан адашганман.

Боғимдан наврўзим кетди,
Кузак жисмимни маҳв этди,
Кўнгилда гул каби қолган
Одамлардан адашганман.

Гоҳи ёлғонга эргашдим,
Гоҳи дўст ҳам ғанимлашди,
Садокат йўлларин солган
Қадамлардан адашганман.

Адаштирма, худо, энди,
Сурур тинди, кўнгил синди,
Бугун хушнуд наво чалган
Қаламлардан адашганман.

1993 й.

МЕНИНГ БАХИЛИМ

Менинг бахилимга тегинма, дўстим,
Койинма, кетингдан тошлар отар деб.
Унинг қарғишидан мен тинмай ўсдим,
Ўзи чўкиб борар ич-этини еб!

Раҳм эт бахилимга, ранжитма асло,
Гарчи у бизларни тинмай сотади.
Билмаски, у ҳасад қилгани асно
Уйига бир кулфат бориб ётади.

Қилни кирк ёрар у, излаб чорасин
Мени синдирмоқлик учун чоғланар.
Шу замон энг яхши кўрган боласин
Қайдадир бир равон йўли боғланар.

Торга тор дунёдир бу асли, дўстим,
Унинг бундан бўлак қисмати йўқдир.
Бировга йўллаган ҳар битта қасди
Ўзининг кўксига отилган ўқдир!

Унга факат Аллоҳ кела олар бас,
Аллоҳдан инсофин сўрайлик унинг.
Билсайди, кулфати бўлгайдир абас,
Кўксида бахиллик қолмаган куни!

1993 й.

АНДИЖОНЛИК ОЙИМЛАР

Ой бўлди Моҳларойим, Чўлпонлар юлдуз
бўлди,

Юлдуз ила Ой этган андижонча сўз бўлди.
Андижоний назмдан Анжон ёруғ юз бўлди,
Юзни ёруғ этганлар сизга ўфил-киз бўлди,
Тоза палак авлодсиз, андижонлик ойимлар!

Тоза палаксиз, эвоҳ, даврон эса тор бўлди,
Бобурмирзодай ўғлон ўз еринда хор бўлди.
Шоҳ бўлди турфа юртга, орттиргани ор бўлди,
Олтин тахтларда йиғлаб, сиз томонга зор бўлди,
Бобур чеккан фарёдсиз, андижонлик ойимлар.

Шоҳлар бериб дунёга, сийланмайин ўтгоним,
Ойлар туғиб, ойлардай ойланмайин ўтгоним,
Захматдин ўзга тахтга сайланмайин ўтгоним,
Ютқазганимсиз менинг, сиздир менинг ютгоним,
Бўғзимда котган додсиз, андижонлик ойимлар.

Андижонлик ойимлар-о, аслингизга кайтинглар,
Мардлар беринг бу юртга, наслингизга
кайтинглар,

Бобур дилига окқан аллаларни айтинглар,
Моҳларойимга ёкқан яллаларни айтинглар,
Бугун кўнгли озодсиз, андижонлик ойимлар.

Эътиқодсиз бўлса гар, фарзандни ҳам
суймасмиз,
Ҳамияти ўлса гар, қўлидан дон емасмиз,

Аллоҳ берган феълдир бу, ўзга феълни
демасмиз,
Аслимизга тортмасак, бу водийлик эмасмиз,
Минг бир моҳларойимсиз-а, андижонлик
ойимлар!
1994 й.

* * *

(Эллик ёшга тўлган кунимдаги нутқ)

Андижонда хонумоним ва номим Андижонийдир,
Бу феълим ичра не яхши, ёмоним

Андижонийдир.

Бу эл менга оғо — сингил, ёру сирдошу
хомийдир,

Чиним шу, қолғони ёлғон не топтим бари
фонийдир,

Мени шу ерда бор этдинг, ўларда шунда
ўлдирғил.

Асрнинг ярмига етдим, етиб кўп ўйга кетдим
мен,

На бир мақтовга маст бўлдим, на бир кўкларга
етдим мен,

Фақат бир бахт насиб бўлди, шу бахтни
кўз-кўз этдим мен,

Ки шоир Эркину Абдуллага замондош ўтдим
мен,

Буюк этма мени, аммо буюклар ичра бўлдирғил.

Қўқонда Мохларой ўтди, эллиги эрди қошинда,
Кетди элликка етганда Саида зор Шошинда,
Сал кам эллик эрди Бобур, ўтди жон

талошинда,

Ул Муҳаммад Юсуфларни чорлаб ол, юрса
тошингда,

Андижон, пайванди жонсан, ўзинг жонларни
тўлдирғил.

Дегайларки, бу дунёда шоир ўлғонлар ўлмайди,
Шоир ўлғонлар ўлмайди, деган ёлғонлар
ўлмайди,
Ўлар шоир, фақат булбул бўлиб қолғонлар
ўлмайди
Ва юрти имтиҳон айлаб, назар қилғонлар
ўлмайди.
Мени булбул эту, халқим, куюк шохингга
қўндирғил!
1994 й.

* * *

Атиргуллар қимтиб турар дудоғин,
Фунчаларга тўлмиш олма булоғи,
Барг ёзиб қолибди ялпиз ҳам чоғи,
Хар ёғим фунчазор, ифор хар ёғим,
Кўнглимда игналар, кўнглим ингранар.

Қалдирғочлар қайтди «валфажри» айтиб,
Баҳорга егиндик киш ажри қайтиб,
Қайтмаган онамдир, дил хажри қайтди,
Келмасим — отамни кўмсайди байтим,
Кўнглимда игналар, кўнглим ингранар.

Бугун онам севган баҳор — юпанчим,
Отам эккан ёнғоқ — ёдгор, суянчим,
Энди хотиралар яғона ганжим,
Энди то кетгунча бағримда санчиқ,
Кўнглимда игналар, кўнглим ингранар.

1995 й.

СЎРИДАГИ ЎЙЛАР

«Дилхирож»ни куйлар олисдаги тўй,
Соат ярим тунга бонг урди боя.
Намозшомгул тинмай уфуради бўй,
Гулларга бурканиб олган чорпоя.

«Дўп» этиб ёнимга ўрик тушади,
Атиргул мўралаб турар биқиндан.
Аста кўлим чўзиб баргин ушладим —
О, райхон нақадар ширин бу тунда!

Қоп-қора осмонда юлдузлар тиник,
Ой нақадар тиник юлдузлар аро.
Тиниқликлар ичра юрагим синик,
Ойдинликлар аро таъбларим қаро.

Қаро қилгич сену, тинмай мен эсам,
Қоронғи дилингга ойларни солдим.
Кўнглингни олай деб дедим не десам,
Тилимнинг учига мойларни солдим.

Хожати йўк асло ризолик айтиб,
Қаршимда миннатдор сайрашларингнинг.
Фақат тураверма муздайин қотиб,
Фақат бироз сездир яйрашларингни!

Теграмга ёғилар Аллох неъматини,
Битта дилозор деб ботмай турибди.
Оғрикларга тўлди кўнглимнинг қати,
Кўксимда тонгларим отмай турибди...

1995 й.

АРСЛОНБОБ ТОҒЛАРИДА

Мансура

Тоғларнинг бўйи хўб баланддир:
 кўнгли ҳам ўзига ўхшайди.
Бу ерда яралган неки бор —
 хоҳлаган жойида яшайди.
Дарахтлар истаган маконда
 яйрашиб, юксакка бўйлашиб,
 бир-бирин елкалаб ўсадир.
Булоқлар боладай қикирлаб,
 дуч келган аснода
 йўлингни тўсадир.
Тоғларнинг феъли хўб баланддир:
 бағрида неки бор —
 эрки бор.
Эрк борки, гўзаллик устувор,
 султондир покиза салтанат.
Тошлар-чи! Гоҳ якка,
 гоҳ қат-кат,
 онасин уйида ётгандай,
 ёйилиб,
 ястаниб ётарлар.
Навосоз кушлари тушмагур
 бир-бирин хушлашиб,
 энг ширин оҳангда сайроқ сўз қотарлар.
Тоғнинг ўт-ўлани
 зумрадга беланиб,
 жаннатий суратлар чизадир.
Тоғнинг ўт-ўлани

минг бир хил ифорда сўзлашиб,
кўнглингда сафолар тузадир.
Сиз кўриб ёқангиз ушлайсиз,
бу кенглик, бу тенглик ичинда
хаттоки тиконнинг
бахмалдай гуллашин.
Ва бирам атрофга ярашиб,
бир майин туришин тиллашиб.
Тоғларнинг феъли хўб баланддир:
қорларни бошида қишлатар.
Ҳамиша отадай,
онадай булутлар ғамини ушатар.
Булутлар биргина тоғларга сўзлайди,
тоғларнинг юзига юз қўйиб,
кўнгли бўшагунча бўзлайди.
Юпангач,
ок харир рўмолин
тоғларнинг бўйнига ўраб суяди.
Ва унинг бошидан
бир осмон дурларни сочади,
куяди.
Биллурга чўмилар бу чоқда
тоғларнинг пойига қадарли.
Сал туртсанг,
дур тўқар бутоқлар.
Дурларки,
куёшни бўлишиб,
талашиб,
ялтиллаб,
имлайди кўзингни, ўзингни.
Сен дарҳол имога кулоқ сол,
эгилгин тоғларнинг пойига.

Инжуга босгин-эй юзингни.

Изингни поклагин,

жисмингни

чечаклар буйига ювиб ол!

Ў, мағрур тоғлар-эй,

яна бир

кенглигу улуглик айлангиз,

яхши-ю ёмонга бирдайсиз:

мени ҳам ошино сайлангиз.

Сизларга ўхшайки, кўришсин,

бошимда қорларим турса-да,

пойимда гулларнинг унишин.

Ва хайрон бўлишсин, ҳаттоки,

кўксимга санчилган тиконнинг

гул очиб, беозор кулишин.

Борлансам ботгувчи ойгамас,

майлига, қорларга бойланай,

бошимни эгмасин худойим,

айлансам, тоғларга айланай!

1995 й.

Ки эркак қандайн эркак, юзида юзта ранг
бўлса,
Ки у эр қандай эр, ахли-аёлин ҳоли танг
бўлса.
У қай зотки, номи эр-у, сўзида қуввати йўқдир,
Қизу ўғлин хузурида ибрату иззати йўқдир.
Гулни гулга, шерни шерга, йигитни эрга
ўхшатғил,
Ватанни эркагин тикла, ўғли бор ерга ўхшатғил!
1995 й.

* * *

Шоирмас у, сўзга устаси фаранг,
Гап билан атрофга ёқар, дермишлар.
Саҳнада санъат-ла туришин қаранг,
Ютуғи ўшанда, деган «миш-миш»лар.

Яна дермишларки, ёкиб келиши
Оқ шоҳи рўмолин ярашганидан...
Йиғлашим керакми ёки кулишим,
Мен ҳақда гапларнинг қалашганидан.

Мартабам — бир қуллик Аллоҳ қошида:
Дилга буюрганин ёздим рўйи рост.
Тож эмас, мирзолик эрур бошимда,
Ахир бори-йўғи котибман, холос!

1995 й.

* * *

Ойижон, баҳорлар гуллайверади,
Мен эса Сиздан сўнг гулламай қўйдим.
Бағримга қамалган булбулларимнинг
«Чаҳ-чаҳ»лаб сайрашин тиламай қўйдим.

Ойижон, ҳаваслар ўчди мисли чўғ,
Керик кошларимдан ўсмалар ўчди.
Синоат юз берди — ўзимда мен йўқ,
Суврату жонингиз жонимга кўчди.

Юзим нак ўзингиз — ҳамиша кулган,
Одамлар ичида тўлиб юраман.
Аммо дилда доим Сизни кемирган
Ғариб ёлғизликни кўриб тураман!

Ўғил-қиз савдоси — тегирмон тоши,
Менинг ҳам қаддимни қилмоқда буқр.
Аммо сўзингиздир сўзимнинг боши —
Неники кўряпмиз, бариға шукр!

Шукр шу паришон туришимга ҳам,
Қайтарди ўзимга Сизни худойим —
Ойнакка қарасам, ўйчан мўлтирар
Оқ рўмол ўраган Эргашхон ойим!

Ўзи меҳрибондир бизга худойим,
Тоғиб олдим Сизни анжонлик ойим!

1995 й.

ИРОДАХОНГА

Сиз келдингиз, эртакларни туйдим, кизим,
Жоним тиниб, ором тўнин кийдим, кизим,
Ҳеч кимнимас, сизни сизлаб суйдим, қизим,
Келин кизим, атиргулдай сўлим кизим.

Қийғоч қошлар қалам билан чизилмаган,
Ҳеч бир кўзлар бу кўзлардай сузилмаган,
Кулгичингиз аёло турар минг тилладан,
Келин кизим, тўлин ойдай тўлин қизим.

Тилла қошлар қошингизда жилоланар,
Бошингизда зар дўппилар тиллоланар,
Ифорларга тўлиб кетди остоналар,
Остонамни чаман қилган гулим қизим.

Э воҳ, сизни онам кўрса бўлмасмиди,
Йиғлаб юриб кўзмунчоқлар илмасмиди,
Сизни кўргач, яйраб, балки ўлмасмиди,
Келин қизим, бағрим тилим-тилим, қизим.

Энди онам ўтди дея йиғламайин,
Холим сўраб турибсиз-ку онамдайин,
Сиз келдингиз, умрим узун бўлар тайин,
Иншооллоҳ, изи ёруғ, нурим қизим.

1995 й.

* * *

Умр бўйи термулиб ой,
 юлдуз билан гаплашдим,
Кўнгил деган осмоний
 бир сўз билан гаплашдим,
Кўкка етар эртагимни
 тинглайдиган кишим йўқ,
Битта ўзим минг бир кеча —
 кундуз билан гаплашдим.

Минг тарафда мингта тақдир
 иқболини топдилар,
Айрилиқлар минг айланиб
 висолини топдилар,
Гул излаган, бол излаган
 гул, болини топдилар,
Фақат шўрга бошим босиб,
 мен туз билан гаплашдим.

Гулламади ўн тўққизим,
 армонларим гуллади,
Ўттизимнинг рангидаги
 сомонлари гуллади,
«Мен бахтлиман» деган ширин
 ёлғонларим гуллади,
Авжи баҳор, ёзларимда
 мен куз билан гаплашдим.

Бу дунёнинг юмушларин
 қўлларимга топширдим,

Шоирона демишларни
тилларимга топширдим,
Ғавғо умр савдоларин
йилларимга топширдим,
Девонадай холис, ёлғиз
мен Сиз билан гаплашдим,
фақат сиз-ла гаплашдим...

1996 й.

Ховлиларга сув сепмадим, ишдан келар
пайтингиз,
 Сизга атаб куйиб-пишиб ёполмадим кулчалар.
 Сизни биздай кутолмаган хоналарга қайтдингиз,
 Чанг солди-ю, ютиб кетди бизни ҳам ёт кўчалар.

Шу кўчалар ичра гоҳо ўйим Сизга чопарлар,
Қаддингизни минг чиройда кўрмоқликни
чоғлайман.

Ярашарми эди Сизга андижоний чопонлар,
Хаёл ичра белингизга шоҳи белбоғ боғлайман...

Шоҳи белбоғ боғлолмаган харидорим бўлдингиз,
Мен онамнинг тилаб олган дурдонаси эдим-а!
Армонларга тўлдирдингиз, армонларда
сўлдингиз,
Сизнинг учунгина битган гул донаси эдим-а!

Ўз гулини танлолмаган харидорим бўлдингиз,
Бу дунёдан орттирганим — йўғу борим
бўлдингиз...

1996 й.

* * *

Онажоним кетди-ю, қолди етим дил ўртада,
Онажонимсиз сағир ўтди неча йил ўртада.

Хар баҳордан излабон, хар кузакка юзланиб,
Топмайин ҳолсизланиб, бўлди кўнгил қил
ўртада.

Осмонга етди-ку афсусларимнинг охлари,
Силкинар тавбам юкидин бул замин зил ўртада.

Кўз ёшим Нил ўртада, синдим-ку чил-чил
ўртада,
Нелигим сўйлар «онам»лаб бўзлаган тил ўртада.

Яхшиям Ҳақ ёр эрур, тўлдирар бағримга нур,
Тиккалар тинмай мени бардош деган фил
ўртада.

Яхшиям Ҳақ бор эрур, кунда дилимни
гуллатур —
Ўлгани қўймас, ажаб, фарзанд деган гул ўртада.

Гоҳи кўкка чоғланиб, гоҳо заминга боғланиб,
Турсуной исми билан сўзона булбул ўртада.

1996 й.

* * *

Мени сўздин жудо қилма, сўзимдин ўзга
божим йўқ,
Баётим сўз, қанотим сўз, усиз дасту қулочим
йўқ.

Элни менга харидору мени элга яқин этган,
Ўшал нутки иродимдир, ундан ўзга тилмочим
йўқ.

Тилимнинг булбули кўнглинг қатида гулни
уйғотса,
Муаттар олашим шулдир, менинг-чун ўзга очун
йўқ.

Сўзим урғусида кадрим, сўзинг урғусидан
катлим,
Йўғу борим шу сўз асли, бўлак имкон-иложим
йўқ.

Малол олма мени бу халқ сўзимга эътибор
қилса,
Уни Оллоҳ ўзи берган, қўлимда бошқа ганжим
йўқ.

Кел-эй тингла, ки мен сўзлай, сўзим жонингга
жон бўлсин,
Ки мулким андижоний феъл, сўзимдан ўзга
тожим йўқ.

1997 й.

* * *

Зотимни зурриёдимга сифотин жойлагин, ё раб,
Отамнинг оти Раҳм эрди, шу отин жойлагин,
ё раб,
Унинг сабру қаноатдай жиҳатин жойлагин,
ё раб,
Каломиллоҳ деган ёлғиз бисотин жойлагин,
ё раб,
Боламнинг дилида, Аллоҳ, отамни уйғотиб
бергин!

Онам битта калом айтса, ки юз жонда баҳор
эрди,
Онам лутфи жаранг берса, дутору тор хор
эрди,
Қўшилса у, ҳамма бедор — ўтиб тун, тонг отор
эрди,
Онамдай суҳбати дилкаш зотимда йўқми, бор
энди?
Боламнинг феълида, Аллоҳ, онамни уйғотиб
бергин!

Сурур бердинг, бу оламнинг ёмонин яхшидай
суйдим,
Сурур бердинг, ҳар одамни гўзаллик нақшидай
суйдим,
Бу дунё рангидан сармаст, қаландар бахшидай
суйдим,
Камимдан-да самар топтим, самандар бахшидай
суйдим,

Боламнинг жонида, Аллоҳ, сурурни уйғотиб
бергин!

Менга қутлуғ мукофотинг ғурурим бирла ор
бўлди,
Менинг шоҳлих музофотим ғурурим бирла ор
бўлди,
Бу феълимдан ризо дўстлар, рақиб хайрон ва
лол бўлди,
Зарим йўқдир, вале хўблиқ ва хўблар менга
ёр бўлди,
Боламнинг қонида, Аллоҳ, ғурурни уйғотиб
бергин!

Боламнинг қонида, ё раб, зотимни уйғотиб
бергин,
Ки номим Андижонийдир, отимни уйғотиб
бергин!

1997 й.

МУҲАММАД ЮСУФГА ХАТ

*(Халқ шоири унвонини олиши
муносабати билан юборилган хат)*

Муҳаммад уммати,
Юсуф янглиғим.
Анжоним киммати,
Шаъни — ёрлиғим!
Суюнчим ёнимда
Излаб юрибман.
Ўзни «сен» деб, Сизни
Сизлаб юрибман.
Мукофот ярашган
Бўйларингиздан!
Олову оташдай
Куйларингиздан!
Бутун мамлакатни
Куйлатганимсиз.
Мени қизғонтириб,
Ўйлатганимсиз.
Билганимни ўқиб,
Сизга дам солай,
Ғуборингиз ювай,
Ғамингиз олай!
Сиз элнинг гулисиз,
Йигитнинг гули.
Конверт ичидаги —
Исирик пули.

1998 й.

ДЎСТИ НОСОДИКҚА

Менга обдан якин эрдинг, бугун ағёра ёр
бўлдинг,
Рақибга бокишинг гулгун, манга қовоғи қор
бўлдинг.
Жавоб олмай саломим ҳам бугун хор бўлди,
хор бўлди,
Бекор ўлғоч манга мансаб, санга дўстлик бекор
бўлди.

Омон қолғил, кетай мен, дўст, гуноҳингдан
кечиб қўйдим,
Сени бошга қўйиб эрдим, қулоҳ мисли ечиб
қўйдим.

Сенга хатто эдим устоз, бошимни пойлара
қўйдинг,
Ўзимни орлара қўйдинг, кўзимни сойлара
қўйдинг.
Бу заҳмингни дилим ичра тузалмас жойлара
қўйдинг,
Худо бор-ку, сен эй нодон, йўлингни лойлара
қўйдинг.

Омон қолғил, кетар чоғи гуноҳингдан кечиб
қўйдим,
Сени бошга қўйиб эрдим, қулоҳ мисли ечиб
қўйдим!

1999 й.

КАМОЛАГА

Набираларга табриклар

Камола қиз, Камола,
Сочи мисли шалола.
Юзи оплок, қаламқош,
Ақли сероб, донобош.
Киприклари сояли,
Ўзи камгап, риояли.
Доим зийрак туради,
Хар бир сўзни илади.
Кеннойилар жонидир,
Дастёр, меҳрибонидир.
Ишни тоза қилади,
Кўрган мазза қилади.
Кириб келса эшикдан,
Қарсак чалар бешиклар!
Шўх болалар ювошар,
Ювошлари қувнашар.
Камола қиз чаққон қиз,
Ҳаммамизга ёққан қиз!

ДИЁРАГА

Диёра қиз — жажжи қиз,
Кўзи юлдуз, бугдой юз.
Кулдиргичи чиройли,
Қарашлари мулойим.
Хозир той-той туради,
Бугун-эрта юради.
Ниначидай бўйи бор,
Сочи йўғу мўйи бор.
Овқат берсанг емайди,
Аясини эмади.
Бугун бирга тўлди у,
Кап-катта қиз бўлди у.
Илҳомжоннинг уйида,
Иродаой қўйнида,
МЕХР номли мўмиё,
ДИЁР деган тўтиё,
Туп қўйиб, ғунча очар,
Жонимга роҳат сочар.
Ғунча қизим бир ёшда,
Энаси қаламқаш-да!
Табрик ёзди шеър билан,
Бир дунё меҳр билан.

3 июль 1999.

МЕҲРБОНУГА

Меҳрбону қизалок,
Икки юзи юмалок,
Лабларида гунчаси,
Бетларида кулчаси.
Диёранинг опаси,
Болаларнинг каттаси.
Илҳомбойга илҳомчи,
Аясига ғирромчи.
Иштонига сиймайди,
Кир кўйлакни киймайди.
Аммо бироз қизғанчиқ,
Ғапнинг рости — сал инжиқ.
Лекин дарров кўнади,
Чунки пора унади!
Бизнинг Бону шундайдир,
Истараси кундайдир.

ПСКЕНТ ЙЎЛИДА

Шарифа Салимова билан йўл мушоираси

Ш.

— Нур бўлиб келдизми-ё, нурлар бўлиб
келдизми-ё,*

Т.

— Ёнгинамга жавҳари дурлар бўлиб келдизми-ё*

Ш.

— Сизга интиқ жон эдим, абр тўла осмон эдим,
Ё фалак пештокидан хурлар бўлиб келдизми-ё*

Т.

— Мен қаро кўйлақдаман, Сиз эса ок
тонгдайин,
Кечани енгмоқ учун Кунлар бўлиб келдизми-ё*

Ш.

— Иккита ёғду аро кундуз ила ё тун талаш —
Ё фалак меҳробига Шамсу Қамар илдизми-ё*

Т.

— Тун либосин кийволиб, тегрангиздан жой
олиб,
Сизни Ой сайлаб, ўзим бўлдим қаро билдизми-ё*

Ш.

— Ғунчай пинҳон эдим, тоғ боласи жайрон
Бир ширин лутфлар килиб, дарё каби
эдим,
тўлдизми-ё*

Т.

— Дарҳақиқат, Ой надир, Сиз чамансиз,
Сиз атир,
Еру кўкни маст этиб, гуллар дилин тилдизми-ё*

Ш.

— Сиз-ку туркнинг Ойисиз, кўнгиллар
хумойисиз,
Шеър баҳона мен учун жонимга жон бўлдизми-ё*

Т.

— Мен Турсунойи ғариб, Сиз шоири оқил,
Шариф,
Шеър ишқида ким андалиб, ё Сизми-ё,
ё бизми-ё*

1997 й.

МУҲАММАД ЮСУФНИНГ 50 ЙИЛЛИГИГА

1

Саҳнадаги суратингдан тушмадинг ҳам,
На кифтингу, на кўлингдан ушладим ман,
Дод солмайин дея тилим тишладим ман,
Муҳаммаджон, сенсиз ўтди тўйинг сенинг.

Қаро кошу қаро кўзли элинг йиғлар,
Тизларимга бошин кўйиб гулим йиғлар,
Бугун хатто ўшал баттол ўлим йиғлар,
Бу қандоғким, сенсиз ўтса тўйинг сенинг.

Назираой пойларига гул тўшалди,
Гул тўшалди дема, минг зор дил тўшалди,
Хар ён гулдир, нечун сенга гил тўшалди —
Деган нолон ичра ўтди тўйинг сенинг.

Нозимахон атиргулдай қиз бўлибди,
Мадина-чи, ойдан ойдин юз бўлибди,
Бу боғ ичра ўлмоқликни ким кўйибди,
Қўш тўйларни кўрмай ўтди тўйинг сенинг,
Муҳаммаджон, сенсиз ўтди тўйинг сенинг.

2004 й.

2

Эллик ёшга энди кирган норғул укам,
Тавоб қилай десам, бўю нишонанг йўқ.

Бугун номинг ғоят баланд, ғоят улкан,
«Пешонангдан ўпай десам, пешонанг йўк»*.

Чумолини бошин силаб ўтдингми-я,
«Йўлбарсларга юрагингни тутдингми-я»*,
Миллатингнинг халқ бўлишин тилай-тилай*,
Сўрангани осмонларга кетдингми-я!

«Мўмин ва соф» Ўзбекистон туккан бахшим*,
Манглайига соф мўминлик юккан бахшим,
Эл ҳам сенинг нелигингни билмай севар*,
Юзта биздан, Муҳаммаджон, ўзинг яхши,
Ўзинг яхши, ҳаммамиздан ўзинг яхши!

3

*Муҳаммадга ишонманг сиз, Муҳаммадга,
У чин фарзанд бўлолмади Марҳаматга...*

М. Юсуф

Муҳаммадга минг ишондик, Муҳаммадга,
У чин фарзанд бўла билди Марҳаматга.
Алишмади Қовунчини пойтахтга,
Ёғоч отда бўлса ҳамки қайтган иним.

Бугун сенинг изларингни излаб келдим,
Қизғалдоқзор айвонингга тизлаб келдим,
Сенга ёккан ялпизларни сизлаб келдим,
Ялпизларнинг қаторига ботган иним.

* Белгиланган сатр ёки сўзлар Муҳаммад Юсуфники.

«Ох, қизғалдок» дея шеърлар ўқийвердинг,
Ўнингдан жой бер менга деб нуқийвердинг,
Ният кетди – Аллоҳ қисмат тўқийверди,
Қизғалдок-ла бир болишда ётган иним.

Тош келбатинг собит турар кенг далада,
Энди кетмас бўлиб қолдинг шу қалъада,
Ўзбек борки барин кўнгли сен болада,
Дийдаларда армон бўлиб қотган иним.

Муҳаммадга қаранг, дўстлар, Муҳаммадга,
У чин фарзанд бўла билди Марҳаматга...

2005 й.

ҚАЛАМГА

Қаламижоним-а, қаламижоним,
Нега сўлим шеърлар тўкимай кўйдик?
Оромижонимсан, қаламижоним,
Мисраларга нега тўкилмай кўйдик?

Олтмишдаман ахир, отдаман ахир,
Тулпорим талпинар алвон уфққа.
Армон-ку, тўкилмай кетса бу бағир,
Онам мени ахир шоира туққан!

Қаламжон, тилингни дилимга ула,
Ғужғон дурларимни битталаб тизгин.
Юрагим минг тола рангларга тўла,
Турфа оҳангларда суратин чизгин!

Туйғуларим – денгиз, мен мисли ғоввос,
Имласам, кофия лашкардай босар.
Ёз, ёзмасанг гар, – дейди бир овоз,
Ичингда юрагинг ўзини осар!

Сиёхдонинг бўлсин кўзим қораси,
Қаламжон, бағримга қулоқ солгин-а!
Дунёга устунмас одам боласи,
Мендан оларингни олиб қолгин-а!

2005 й.

ШУКРОНА

Яратганга ҳамма ҳамду санолар,
Гуллатди кечиккан бозорларимни.
Ўзигадир шукр ва тасаннолар,
Қиммат баҳолади арзонларимни.

Мени шигил бокка дўндириб қўйди,
Базўр тутгум шохи ларзонларимни.
Шомимга минг булбул қўндириб қўйди,
Баҳордай татитди хазонларимни.

Гар Ўзи очмаса қулфи дилимни,
Қандок сайратардим лисонларимни?
Ўзи бошламаса бу ён йўлимни,
Топармидим сиздай инсонларимни?

Ўзигадир ҳамма ҳамду санолар,
Кузимда гуллатди бозорларимни.
Унгадир хайратим ва тасаннолар,
Арзанда сайлади арзонларимни.

2006 й.

ДЕДИМ

(Турсуной Содиқовага)

Тошканда Ой кўринмас, Ой қолғон Анжанларда,
Мен уни талашувдим ҳов ўша жанжалларда,
Ойнинг нури сурилган кўксимда ханжарларга,
Анжаним осмонида, майли, турсин Ой, дедим.

Гар мени соғинса ул Ойга термулар юртим,
У менинг онам ахир, ўсганман кўзга суртиб,
Оналар соғинмаса, оламда не деб юрдим,
Томирдаги қонимдир ўшал Анжансой, дедим.

Сойин хўплаб елибди ховуч-ховуч шамоллар,
Ховучидан томади катра-катра саволлар —
Сўзим мунча дағалей, қайда у шоир боллар?
Ох, Анжаним шеваси асалларга бой, дедим.

Ўз юртини менчалик севган борми оламда,
Анжаннинг ёмғири оз тунлар тўккан жоламдан,
Мени севармикансиз, ҳеч йўқ соғинч-ноламдай,
Пойингизда боламан, ўзни Турсунтой, дедим.

Бор соғинчни дунёда ичиб бўлдим, тўлмадим,
Ойсиз Тошканларида яшаяпман, ўлмадим,
Яримтаман мен хануз, сизсиз бутун бўлмадим,
Анжондадир, Анжонда мен ботгувчи жой, дедим.

Мени эсларми йўқми илонизи кўчалар?
Эслармикин Набию Исмоилдек новчалар?

Менсиз нелар қилодир андижоний кечалар?
Ой демадим ўзимни, холос – Турсуной дедим,
Фақат Турсуной дедим!..

Наби Жалолиддин

2002 й.

НАБИ ЖАЛОЛИДДИНГА

(Жавоб хати)

Набий укам, ниҳоят каломларингиз келди,
Етти йил юриб, ҳориб саломларингиз келди,
Кафтдайин хатингиздан бойваччадир бу кўнгил,
Ярмимни бутун айлаб, мақомларингиз келди.

Маъюс тортмангиз, асло Анжандан гинам
йўқдир,
Ёзғувчи Худо асли ва бари иши чўхдир!
Ҳокисор опангизни пойтахтда авайлатди,
Аллоҳнинг ўзи заргар, Аллоҳнинг ўзи дўхтир!

Олислаган йўл холос, дил жилмаган жойидан,
Жонон чинни бўлсам-да Андижоннинг лойиман,
Шу десангиз, исмим йўқ, бугун исмим
алманғи, —
Бобуро на лаҳжали андижонлик ойимман!

Тошканнинг томи баланд, Тошканнинг осмони
кенг,
Қапотингиз кўтарса, чаппар уринг, ёзинг, денг!
Тор кафасдан кутулган тўрғайман гар
билсангиз,
Бу жойининг феъли хушдир, шохга тенг, гадога
тенг!

Фақат асил харидор, ўт бозорим сиз ёқда,
Шевамда сайрағувчи булбулзорим сиз ёқда,

Фақат ўшал маконда куёшлангум, ойлангум,
Дунёдан орттирганим – йўғу борим сиз ёқда.

«Қизил китоб»га тушсак арзигулик қушлармиз,
Қачон топгум сизларни, қачон кўнгил

хушлармиз,
Умр учиб, ваҳмидан юрак кўчиб бородир,
Қачон ўшал ғанимат дийдор кўлин ушлармиз!

Набий укам, сўранинг дуоларга қўл тутиб,
Мен ҳам бунда қололмам, сиз турсангиз йўл
кутиб.

Чорлайверинг, дунёда чорлагувчинг бўлсин-о,
Кириб боргум хадемай рўмолимни елпитиб.

2002 й.

МЕН СИЗНИ УЧРАТДИМ ЁЗ КУНИ...

Мунча кўркам экан елкаларингиз!
Воҳ, шундоқ кишимни бой берганмидим?
Бир торим узилди ичимда.

Эсиз,
Шундоқ харидорли бой бўлганмидим?!

Сизни таниганман хазонли кузда,
Қиш куюни ичра йўқотганим бор.
Минг йилки, излайман аёзу муздан,
Хотирамни нукул босиб ётар кор.

Шунча ёзни сизсиз ўтказибман-а,
Кўрсам бўлмасмиди баҳорлар ичра!
Чандон ютқазибман, ютқазибман-а,
Ору ғурур деган балога учраб!

Мумкинмиди ахир сизни тоғ билиб,
Акалли бир марта суяниб қўйиш?!
Ойда, йилда битта имконин қилиб,
Девор ортиданми мўралаб тўйиш?!

Воҳ, сиздай кишимни бой берганмидим?
Оҳ, мен шу қадарли бой бўлганмидим?

5 февраль 2009 й.

ШАРМИСОР БЎЛДИМ...

Йигирмам дош берди сизсиз янашга,
Қайсар ўттизни-да кўндира олдим.
Қирким чидай билди бундай оташга,
Шўрлик эллигим ҳам жим тина қолди.

Аммо олтмишимда аҳволот ёмон,
Олтмишимни эвлаб алдолмаяпман.
Яшай олмаяпман юрсам-да омон,
Ўх, бу қандай оғрик, чидолмаяпман!

Бу қандай уятли туришим ахир?
Қаролмай қолдим тик ўзим-ўзимга!
Зилдай нимарсага тўлган бу бағир,
Бир вулқон отилмоқ бўлар бўғзимда!

Бундай азобни ҳеч туймаган эдим,
Йиғлаган эмасман бу тарз зор бўлиб.
Харгиз бугунгидай қуймаган эдим,
Оҳим ошкор бўлиб, шармисор бўлиб...

Шундай тубандаман бу улуғ ёшда,
Лекин Сизни ҳеч йўқ бир кўришим бор!
Ажал-ку муқаррар ҳар битта бошда,
Сиз деб алоҳида бир ўлишим бор!

25 март 2009 й.

ПИНҲОН ИЛИНЖ...

«Умринг ўтаётир, уни топ,
кўриш!» деган таскин келади!
Мен тундирман, сиз эса офтоб,
Бағримга бир босгим келади.

Осмонлардан кўринасизми?
Булут қадар ўсгим келади.
Ҳаволарга ўғирлаб сизни,
Бағримга бир босгим келади.

Пойингизга атиргул тўшаб,
Йўлларингиз тўссам қанийди.
Сиз келсангиз сарвга ўхшаб,
Бағримга бир боссам қанийди.

Бу дунёнинг хаё, одобин
Барин йиғиб оғгим келади!
Сизни толиб, худо буюриб,
Бағримга бир босгим келади!

2010 й.

МУНДАРИЖА

Турсуной Содикова ижодига бир назар	3
Поезд ўтар	23
Сени келар деб	24
Рашким	26
Муҳаббат, муҳаббат	27
Сурнай	29
Армонингман	30
Ўқувчимга	31
Фирок	32
Койир эмишсан	33
Сиз туғилган кун	35
Биз — юлдузмиз	37
Юраккинам гулдайин нозик	38
Олис юз ёшим	39
Дакика	40
Куз	41
Сен бор эдинг	42
Ёмғир ёғади	43
Иродага	44
Хар доим бўлсин қуёш!	45
Дугонам, кел энди тарк эт хонангни	46
Сел қуяди	48
Она уйим	49
Кутишлар, кутишлар	50
Армонларим	51
Танбур куйлар	52
Тонг	54
Гул фасли	56
Мен бировни севган ўхшайман	58
Қор ёғади	59
Мўъжизали дақиқалар	60

Андижонлик хонанда Абдухалил Абдулҳакимов хотирасига	62
Қўшиққа ҳеч ўлим йўқ.....	64
Мактуб	66
Саида Зуннунова хотирасига	73
Аёл сўзи	74
Болам, бобонг келади	78
Бизнинг хатолар	80
Гар айрилиқ бўлмасайди, дейман ўзимча	81
Кечирингиз, гулдиракдай феълларим учун.....	82
Гуркираган қувончларим сиз билан тўлди.....	83
Минг сулувни куйдирган ул сарвдайин бўйингиз.....	84
Бошқаларга ўхшолмадик, ўхшолмадик-эй, эсиз ..	85
Муҳаббатим, киминг бўлдим мен?.....	86
Рўпарамда чўнг Яхшилик турар менга бериб қўл.....	87
Қарға булбулликни даъво қилмагай.....	88
Хайрат	89
Аёл истаги.....	91
Иқбол	92
Қўш каптар	93
Уч ёр-ёр.....	94
Бахилдан баҳра олмоқ.....	99
Урушдан қайтмаганларга мактуб.....	100
Мухлисларимга бир ҳазил.....	102
Емғирдан сўнг	104
Васият.....	105
Менинг азият юрагим	106
Балодан ҳазар	107
Марсия.....	108
Куздир бугун.....	110
Машъум чора	112
Қўксимдаги дарахт.....	113
Ойдан хат	115

Куйганингиз ёлғондир	116
Омон ёр	118
Яна пахтазорда	119
Ҳасадгўйга	121
Илтижо	122
Кўрсанг бошин эгиб юришларини	124
Ошкора беллашса, шукр қил	125
Ўлан	126
Боласини демагил ёмон	128
Дарға	129
Ёрилтош	130
Яшаш сурури	131
Уйим қуёшига	132
Ҳумо куши	133
Ушалган дуо	137
Атиргулдеккина эдим	138
Ўгит	139
Жарохат	140
Яна куз ҳақида	141
Хайрлашув	143
Истак	146
Умр	148
Эртакчи дадам	150
Ишқомларга бўйи етмаса	151
Учар қушга айтганим	153
Эй, дўст!	155
Ноқобил дўстга	156
Эл ичинда, тил учинда сизни кам-кам суйиб кўрдим	157
Сурия йўлларида	158
Дарс	160
Сиздан кейин	161
Мухаммад Юсуфга	162
Ўн тўққизимга	163
Андижоннинг ҳофизлари қўшиқ ёзинг дейдилар	165

Фигон	167
Адашганман	169
Менинг бахилим	170
Андижонлик ойимлар	171
Эллик ёшга тўлган кунимдаги нутқ	173
Атиргуллар кимтиб турар дудоғин	175
Сўридаги ўйлар	176
Арслонбоб тоғларида	177
Ки эркак кандайин эркак, юзида юзта ранг бўлса	180
Шоирмас у, сўзга устаси фаранг	181
Ойижон, бахорлар гуллайверади	182
Иродахонга	183
Умр бўйи термулиб ой, юлдуз билан гаплашдим	184
Мен бошимни бир бора хам елкангизга қўймадим	186
Онажоним кетди-ю, қолди етим дил ўртада	188
Мени сўздин жудо қилма, сўзимдин ўзга божим йўқ	189
Зотимни зурриёдимга сифотин жойлагин, ё раб	190
Муҳаммад Юсуфга хат	192
Дўсти носодикқа	193
Камолага	194
Диёрага	195
Мехрбонуга	196
Пскент йўлида	197
Муҳаммад Юсуфнинг 50 йиллигига	199
Муҳаммадга минг ишондик	200
Қаламга	202
Шукрона	203
Дедим	204
Наби Жалолиддинга	206
Мен сизни учратдим ёз кунин	208
Шармисор бўлдим	209

Адабий-бадий нашр
ТУРСУНОЙ СОДИКОВА
ГУЛ ФАСЛИ

Шеърлар

1-жилд

Мухаррирлар: *Г. Азизова, А. Савдулла*
Рассом *Б. Зуфаров*
Бадий муҳаррир *К. Зокирова*
Техник муҳаррир *Л. Хижова*
Кичик муҳаррир *Д. Холматова*
Мусаххих *К. Инагамова*
Саҳифаловчи *Ф. Тугушева*

Нашриёт лицензияси А1 № 158, 14.08.09.
Босишга 2013 йил 18 декабрда рухсат этилди. Офсет қоғози.
Бичими 80×100^{1/32}. Офсет босма усулида босилди.
«Peterburg» гарнитураси. Шартли босма табағи 9,99.
Нашр табағи 7,43. Адади 2000 нусха. Буюртма № 13-394.
Баҳоси келишилган нархда.

Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигининг
«O'zbekiston» нашриёт-матбаа ижодий уйи.
100129, Тошкент, Навоий кўчаси, 30.

Телефон: (371) 244-87-55, 244-87-20
Факс: (371) 244-37-81, 244-38-10.
e-mail: uzbekistan@iptd-uzbekistan.uz
www.iptd-uzbekistan.uz

Содиқова, Турсуной

С-73 Гул фасли: шеърлар: Жилд 1. / Т. Содиқова; масъул муҳаррир Х. Маҳмудова. — Тошкент: «Ўзбекистон», 2013. — 216 б.

ISBN 978-9943-28-018-2

УЎК: 821.512.133-1

КБК 84(5Ў)6